ΣΤΟΧΑΣΤΗΣ

ΑΧΜΕΤ ΣΑΜΙΜ

Η ΤΡΑΓΩΔΙΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ

ΕΝΑ ΜΙΚΡΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

[illegible] Ahmet Samim είναι το πέμπτο βι-[illegible] συγγραφέα που εκδίδουν οι εκδόσεις μας. [illegible] εκδομένα βιβλία του Ναζίμ Χικ-[illegible] Αλή και του Αζίζ Νεσίν ήταν απο-[illegible], κι αν το τέταρτο του Çağlar Key-[illegible] συνοπτική ανάλυση της πολιτικής οικο-[illegible] Τουρκίας, η μικρή αυτή μελέτη του [illegible] «πιο πολιτικό» μας βιβλίο, στο βαθμό [illegible] είναι οι περιπέτειες της τουρκικής [illegible].

[illegible] και σ' άλλο του σημείωμα έχει [illegible] με τα βιβλία αυτά να βοηθήσει στη με-[illegible] γνωριμία και επικοινωνία με τα πνευ-[illegible] του τουρκικού λαού, συμβάλλον-[illegible] του – στη γνώση των προβλημάτων [illegible] που υπάρχουν στή γείτονα.

[illegible] είναι κιαυτός ένας τρόπος για να [illegible] καλύτερα τα κοινά ή αποκλίνοντα [illegible] να γνωρίσουμε βαθύτερα ίσως, ένα [illegible] μας ιστορίας, στο βαθμό που η [illegible] είναι αναπόσπαστα δεμένη με [illegible] ιστορικό, πολιτικό και πολιτιστι-[illegible].

[illegible] ιδιαίτερα σήμερα θεωρούμε πως [illegible] αποτελούν έναν ελάχιστο φόρο τιμής, [illegible] αλληλεγγύης, μιαν υπενθύμιση «ότι [illegible] ξεχάσει», σ' όλους αυτούς που η

τουρκική χούντα έχει στερήσει το πρωταρχικό δικαίωμα της ελευθερίας του λόγου και της ανεμπόδιστης διακίνησης των ιδεών.

Η σύντομη αυτή μελέτη του Ahmet Samim αποτέλεσε για μας μια πραγματική έκπληξη, στο βαθμό που ολοκληρώνοντάς την διαπιστώναμε ότι θα μπορούσε σε μεγάλο βαθμό να αφορά και εμάς τους ίδιους.

Κι η γεύση γίνεται ακόμα πιο στυφή όταν στην τραγωδία του γείτονα δεν έχεις να αντιτάξεις τίποτα άλλο εκτός από τη δικιά σου.

Τα συμπεράσματα είναι τραγικά. Όμως ο κύκλος δεν έχει κλείσει. Είναι κιαυτό ένα απο τα θετικά της προσέγγισης αυτής. Γιατί στο βαθμό πού οι προβληματισμοί του Samim ανταναχλούν κάποιες ευρύτερες προσπάθειες για την κατάκτηση μιας εντοπιότητας και αυτογνωσίας, αυτό υποδηλώνει ότι υπάρχουν ακόμα περιθώρια, ότι η ελπίδα δεν έχει εντελώς χαθεί.

ΣΤΟΧΑΣΤΗΣ

Για είκοσι χρόνια, από το 1960 ως το 1980, η τουρκική αριστερά πάλεψε για να συνταιριάξει την αξιοσημείωτη αγωνιστικότητά-της και την όχι ασήμαντη υποστήριξη, με τις πραγματικότητες της χώρας-της και του καιρού-της. Τελικά, οι σοσιαλιστές κατόρθωσαν να συγκεντρώσουν το 3% των ψήφων το 1979, ένα απογοητευτικό στοιχείο. Σήμερα οι οργανώσεις της είναι παράνομες. Τόσο η χρεοκοπία όσο και το δυναμικό της τουρκικής αριστεράς συμβολίστηκαν από τη μαζική συγκέντρωση στο Ταξίμ, τη μεγάλη πλατεία της Κων-πολης, την Πρωτομαγιά του 1977. Η συγκέντρωση συγκλήθηκε από την Επαναστατική Συνομοσπονδία Εργατικών Ενώσεων (DISK) - την πιο ριζοσπαστική από τις δύο ανάλογες ενώσεις στην Τουρκία –και 200.000 σοσιαλιστές ανταποκρίθηκαν. Συγκεντρώθηκαν πίσω από μια θάλασσα διαφορετικών και συχνά ανταγωνιζόμενων σημαιών. Η Devrimci Yöl (Επαναστατικός Δρόμος) είχε 40.000 οπαδούς, η Kurtulus, 10.000. Και οι δυο-τους ήταν ανεξάρτητες ομάδες με ρίζες στην αντάρτικη πάλη της δεκαετίας του 1960. Και οι τρεις φιλοσοβιετικές ομάδες της Τουρκίας ήταν παρούσες. Υπήρχαν πολλές φοιτητικές και επαγγελματικές ενώσεις, καθώς επίσης και οι εργάτες των ίδιων των συνδικάτων. Η ιστορική καταστροφή που τους περίμενε προεικονίστηκε από τη βίαιη κατάλη-

ξη της συγκέντρωσης. Καθώς μια μαοϊκή ομάδα αποπειράθηκε να επιβάλει την άποψή-της στη συγκέντρωση να καταγγείλει τον «σοσιαλφασιστικό» χαρακτήρα-της, ορισμένα από τα στελέχη-της πυροβόλησαν στον αέρα. Αμέσως, μια άλλη ομοβροντία από τις στέγες κατευθύνθηκε στο πλήθος. Ακολούθησε πανικός. Τριάνταεννιά απόμειναν νεκροί, οι περισσότεροι ποδοπατημένοι στην πανικόβλητη φυγή. Από δω και μπρος, η αριστερά θα εμπλεκόταν σε μια βίαιη πάλη με την άκρα δεξιά, έναν εχθρό που δεν ήταν μόνο πολυάριθμος και ενοποιημένος, αλλά που ήταν επίσης κοντύτερα στα διάφορα τμήματα του κράτους, όπως συμβολίστηκε από την στρατηγική τοποθέτηση των πιστολάδων. Για τρία χρόνια η σύγκρουση κλιμακωνόταν. Ο στρατός παρεμπόδισε μια πλήρη φασιστική νίκη, και σε εθνικό επίπεδο η πραγματική σύγκρουση για την κρατική εξουσία έγινε ανάμεσα στις δυνάμεις αυτές στη δεξιά. Στη συνέχεια ωστόσο, η αριστερά μέσα από την πολιτική-της ανωριμότητα συνέβαλε στη δική-της ήττα.

Το πρόβλημα δεν ήταν μόνο της διάσπασης και του σεκταρισμού, αν και η ανικανότητα των αριστερών ομάδων να ενοποιηθούν εναντίον των φασιστών υπήρξε η ζωντανότερη εκδήλωση της συλλογικής-τους ανωριμότητας. Πριν από το πρόσφατο στρατιωτικό πραξικόπημα, το φάσμα των ανταγωνιζόμενων ομάδων στην τουρκική αριστερά ήταν τελείως εκπληκτικό. Πρώτα υπήρχε η μεγαλύτερη οργάνωση, ο Επαναστατικός Δρόμος, που ήταν συνάμα πολύ χαλαρή, σχεδόν ομοσπονδία. Δεύτερο, οι μαοϊκοί κάτεχαν μιαν εφημερίδα, την Aydinlik, που πρέπει να 'χε τη μεγαλύτερη κυκλοφορία φιλοκινέζικης εφημερίδας στον κόσμο έξω από την Κίνα. Τρίτο, στα εργοστάσια και σ' ορισμένα συνδικάτα, το παραδοσιακό Κομμουνιστικό Κόμμα (ΤΚΚ) ασκούσε σημαντική επιρροή. Όμως, καθένα από τα τρία αυτά γενικά ρεύμα-

τα –το ανεξάρτητο, το φιλομαοϊκό (ή φιλοκινέζικο) και το φιλοσοβιετικό ήταν με τη σειρά-του διασπασμένο σε σχετικά ισχυρές αντιμαχόμενες φράξιες. Πρέπει φυσικά να σημειωθεί, ότι οι ποικιλόχρωμες διαιρέσεις της τουρκικής αριστεράς ήταν ανάλογες με την παραδοσιακή αστάθεια των κοινοβουλευτικών συμμαχιών και της διαδοχής των κυβερνήσεων στην Άγκυρα: η διαίρεση είναι ένα γενικό χαρακτηριστικό της τουρκικής κοινωνίας. Εξίσου σημαντικό είναι εκείνο που όλες οι αριστερές ομάδες έχουν κοινό στο επίπεδο της πολιτικής-τους πρακτικής και καθοδήγησης της μαζικής δουλειάς. Δίπλα στις διάφορες διαιρέσεις που τα ξεχώριζαν, είναι φανερό ότι όλα τα τμήματα της τουρκικής αριστεράς έτειναν ν' αποξενώνουν τις μάζες στο όνομα των μαζών. Πολλοί εργάτες της Κων-πολης, για παράδειγμα, πρέπει να διασχίσουν το Βόσπορο. Τα σκάφη είναι γεμάτα κόσμο και το ταξίδι ιδιαίτερα κουραστικό μετά από τη δουλειά. Φανταστείτε τα αισθήματά-τους καθώς στριμώχνονται ν' αποβιβαστούν από το σκάφος και ν' αναζητούν το λεωφορείο-τους για την επόμενη φάση του ταξιδιού-τους, όταν συναντάν τους εφημεριδοπώλες που φωνάζουν, «η εξουσία βγαίνει από την κάνη των όπλων!» Και δεν έχει μόνο η «υπεραριστερά» το μονοπώλιο σ' αυτή την αντιπαραγωγική πολιτική δραστηριότητα. Ο χειραγωγικός εισοδισμός των «ρεαλιστών» ειδικών της τακτικής που αποκρούουν ο,τιδήποτε μυρίζει «τυχωδιοκτισμό» μπορεί να είναι το ίδιο αποθαρρυντικός, τόσο εξαιτίας του επιφανειακού κυνισμού-του όσο κι επειδή αφοπλίζει επίτηδες περισσότερο απ' όσο «υπεροπλίζει» την αναγκαία μαχητικότητα των μαζών.

Μια ανάλογη κριτική θα μπορούσε ν' ασκηθεί στον «σοσιαλδημοκράτη» ηγέτη του Δημοκρατικού Λαϊκού Κόμματος (ΔΛΚ), Μπουλέντ Ετσεβίτ, που κατόρθωσε να κερδίσει μια πενιχρή κοινοβουλευτική πλειοψηφία το

1977. Απέτυχε να σταθεροποιήσει τη λαϊκή-του βάση και, αντί να απευθυνθεί στην εργατική τάξη να τον συνδράμει στην πάλη εναντίον του φασισμού, παρουσιάστηκε ως η προσωποποίηση του κράτους. Η Ατατουρκική προέλευση του ΔΛΚ, η κρατικιστική παράδοσή-του και η κυριαρχία από τα πάνω[1], θριάμβευσαν απέναντι στον ενθουσιασμό από τα κάτω, που το επανέφερε στην εξουσία. Ο ντε Γκώλ, τη στιγμή της βαθύτερης κρίσης-του, κατόρθωσε να εμφανιστεί στην τηλεόραση και να κάνει έκκληση στο λαό, «aidez moi». Τέτοια τολμηρότητα ήταν πέρα από τις ικανότητες του Ετσεβίτ. Όταν οι εργάτες κατέβηκαν σε απεργία εναντίον του φασιστικού τρομοκρατικού εγκλήματος, τους κατσάδιασε και στην πραγματικότητα τους είπε να κοιτάζουν τη δουλειά-τους. Η στάση του Ετσεβίτ ενθάρρυνε την άκρα δεξιά, αποθάρρυνε την αριστερά και, παράδοξα, απογοήτευσε επίσης και τμήματα του κεφαλαίου. Τα τελευταία απογοητεύτηκαν επειδή το 1977, ορισμένα μεγάλα βιομηχανικά κοντσέρν επιθυμούσαν ν' αρπάξουν την ευκαιρία με τον Ετσεβίτ, αν αυτός μπορούσε να παρουσιάσει την υποσχόμενη σοσιαλδημοκρατική «λύση» στην Τουρκία, ενσωματώνοντας την εργατική τάξη στην εθνική πολιτική και σταθεροποιώντας έτσι την εκμετάλλευσή-της.

Όμως, οι σοσιαλιστές έξω από την Τουρκία δεν αναγνώρισαν τις πλήρεις διαστάσεις της καταστροφής, που συνόδευσε την τελευταία εκτόπιση του Ετσεβίτ από την εξουσία από τον Ντεμιρέλ το 1979. Η κυβέρνηση μειοψηφίας του Ντεμιρέλ ανέκτησε την εξουσία μόνο με την υποστήριξη του κόμματος Εθνικής Σωτηρίας, του ισλαμικού παραδοσιοκρατικού κόμματος, και του Κόμματος Δράσης, του τουρκικού φασιστικού κινήματος, που οι «Γκρίζοι Λύκοι» του διεκδικούσαν τόσες πολλές ζωές. Αυτό βέβαια είναι πασίγνωστο. Λιγότερο όμως κατανοητό είναι πως η ανικανότητα του Ετσεβίτ να παρεμπο-

δίσει μια τέτοια έκβαση, αφού πρώτα είχε κερδίσει την εξουσία για μια ακόμη φορά, ήταν ίσως, σε διεθνείς όρους, μια «Χιλή» για τη σοσιαλδημοκρατία στον Τρίτο Κόσμο. Στόχος-μου στο άρθρο αυτό είναι να διερευνήσω ορισμένες από τις αιτίες της «αδύναμης δυνατότητας» της τουρκικής αριστεράς. Θ' αναζητήσω το τρόπο που η αριστερά έκανε την παρουσία-της έντονα αισθητή κάθε φορά που η ταξική πάλη έπαιρνε βιαιότερες μορφές, κι όμως υπήρξε τελείως ανήμπορη να ενσωματωθεί στην καθημερινή ζωή του καταπιεσμένου, που σοβαρά χρειάζεται βοήθεια και αυτο-οργάνωση. Δεν πρόκειται για ζήτημα αντιπαράθεσης του κοινοβουλευτικού δρόμου με τον δρόμο της εξέγερσης για τον σοσιαλισμό, αλλά για την κριτική εξέταση των «μιλιταριστικών» αρετών μιας αριστεράς, που είναι σχεδόν ακρωτηριασμένη από τις απαιτήσεις της ειρηνικής δουλειάς ή της συνεργασίας, παρά την κολλεκτιβιστική-της ιδεολογία. Η σύντομη χρονολογική επισκόπηση που ακολουθεί δεν ισχυρίζεται πως είναι ιστορία του τουρκικού σοσιαλισμού, μήτε μια έκθεση της ταξικής πάλης στον τουρκικό σχηματισμό. Αποτελεί μιαν αρχική διερεύνηση του στρατηγικού αποπροσανατολισμού και της συνδεδεμένης «δομής των αισθημάτων» που κράτησαν την τουρκική αριστερά στον μοιραίο-της βρόγχο.

I. Η Κεμαλική Κληρονομιά

Η Θνησιγονία του Τουρκικού Κομμουνισμού

Το πρώτο Τουρκικό Κομμουνιστικό Κόμμα ιδρύθηκε υπό την καθοδήγηση του Μουσταφά Σουφί τον Ιούνιο του 1920, μέσα στη Σοβιετική Ένωση. Η εγγύτητα της ρωσικής επανάστασης οδήγησε έτσι σε μια λενινιστική οργάνωση πριν από πολλές άλλες χώρες. Παρόλ' αυτά, η Τρίτη Διεθνής είχε μικρή άμεση επίδραση στην τουρκική πολιτική ζωή, ή έστω στις παραδόσεις της τουρκικής αριστεράς: σε όρους διεθνούς σύγκρισης η μεγαλύτερη επιρροή του ΤΚΚ ήταν η απουσία του από την σκηνή. Ο λόγος δεν ήταν κυρίως η υποταγή των συμφερόντων του κόμματος στα κρατικά συμφέροντα της νεαρής ΕΣΣΔ. Αυτό συνέβη, αλλά το αποφασιστικό ήταν το πλαίσιο μέσα στο οποίο συντελέστηκε. Ο Τουρκικός Κομμουνισμός πνίγηκε στη γέννα από την προηγούμενη επιτυχία του κινήματος ανεξαρτησίας του Κεμάλ Ατατούρκ.

Ο εθνικισμός του Ατατούρκ ήταν ιδιαίτερος. Η πρώιμη νίκη-του ήταν ριζωμένη στις κληρονομημένες οθωμανικές παραδόσεις πριν από τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Μια «τουρκοποιημένη» προέκταση του κρατικά οργανωμένου οθωμανικού διαφωτισμού, το κίνημα ανεξαρτησίας του Κεμάλ πολέμησε εναντίον (αλλά αργότερα ενισχύθηκε από) του βρετανικού και γαλλικού ιμπεριαλισμού. Συνέτριψε τις ελληνικές απόπειρες να επωφεληθούν από την οθωμανική ήττα στον Μεγάλο Πόλεμο. Ο

Ατατούρκ όμως δεν έλκυε την υποστήριξή-του από την λαϊκή αντίσταση. Απεναντίας, στήριξε το στρατό-του στους αποστρατευμένους βετεράνους, εξαναγκάζοντας συνάμα τους χωρικούς να πολεμήσουν στις στρατιωτικές γραμμές (οι περισσότεροι σκοτώθηκαν εγκαταλείποντας τις γραμμές παρά από τα ελληνικά όπλα: ένα σημαντικό τίμημα στο αίσθημα αυτοσυμφέροντος του τούρκου αγρότη). Αυτό βέβαια εξασθένισε τη μαχητική ικανότητα του Ατατούρκ, και σήμαινε πως ο «Πράσινος Στρατός» ήταν κατ' αρχήν ζωτικός σύμμαχος γι' αυτόν. Με επικεφαλής τον Ετέμ, έναν κιρκάσιο λαϊκιστή, ο «Πράσινος Στρατός» ήταν αγροτική δύναμη αντάρτικου τύπου, εμπνευσμένος από ελπίδες απαλλοτρίωσης των εμπόρων και των προεστών των χωριών. Η ύπαρξή-του αποδείκνυε πως ήταν τότε δυνατή μια απελευθέρωση που συνδύαζε τους ταξικούς με τους εθνικούς αγώνες. Ο Ατατούρκ ωστόσο, μολονότι αντίθετος στην ξένη κυριαρχία, ήταν ένας προσανατολισμένος προς τη Δύση εκσυγχρονιστής και σεκουλαριστής, που δεν είχε καμιά πρόθεση ν' ανατρέψει τον αυτόχθονα καπιταλισμό. Η μεγαλύτερη ικανότητά-του βρισκόταν στο να συνδυάζει τους εγχώριους στόχους-του με μια διορατική κατανόηση της διεθνούς πραγματικότητας. Έτσι, δέχθηκε τη σοβιετική διπλωματική υποστήριξη εναντίον των βρετανών στην πιο κρίσιμη ώρα-του, ενώ ταυτόχρονα προετοιμαζόταν να εξαλείψει τους λαϊκιστές συμμάχους-του.

Καθώς η θέση-του ενισχυόταν, ο Ατατούρκ συνέτριψε τον «Πράσινο Στρατό» με τον δικό-του επαγγελματικό υπό τη διοίκηση του έμπιστου βοηθού-του Ινονού. Τον ίδιο μήνα, τον Γενάρη του 1921, ο Σουφί και μια μικρή ομάδα από τους συντρόφους-του παρασύρθηκαν κατά κάποιον τρόπο να επισκεφτούν την Τουρκία από την ΕΣΣΔ. Τους έπνιξαν στην Τρεμπιζόν μ' έναν κλασσικό οθωμανικό τρόπο εξόντωσης. Έτσι, τόσο οι ιδρυτές

τούρκοι κομμουνιστές, όσο και η πιο αγωνιστική ταξική δύναμη πετσοκόφτηκαν μέσα σε 6δομάδες. Δυο μήνες αργότερα υπογραφόταν η σο6ιετοτουρκική συνθήκη, που στο προοίμιό-της δέσμευε τις δύο χώρες στην «πάλη εναντίον του ιμπεριαλισμού». Δυο χρόνια αργότερα, ο Μπουχάριν θα υποστήριζε πως η Τουρκία: «παρόλες τις διώξεις των κομμουνιστών παίζει επαναστατικό ρόλο, μιας και αποτελεί καταστροφικό όργανο σε σχέση με το ιμπεριαλιστικό σύστημα στο σύνολό-του».[2]

Στις υπανάπτυκτες χώρες όπως η Τουρκία, οι κομμουνιστές έπρεπε να συγκροτήσουν συμμαχία με τά πιο ριζοσπαστικά τμήματα της αστικής τάξης, τόσο για να νομιμοποιηθούν όσο και για να 6ρουν έναν χώρο ανάπαυλας. Βέ6αια, αυτό τείνει να μετατρέπει τα σοσιαλιστικά κινήματα σε παράρτημα της «εθνικής προόδου», ένα παγκόσμιο δίλημμα που τέθηκε πρώτα-πρώτα από την ιστορία της ίδιας της ΕΣΣΔ και που δεν έχει μελετηθεί επαρκώς. Στην Τουρκία, ήταν πέρα από τις δυνάμεις του μικρού Κομμουνιστικού Κόμματος να διακρίνει ανάμεσα στην «προοδευτική αστική τάξη» και τον «ριζοσπαστικό κεμαλισμό», αν πράγματι υπήρχε διαφορά. Ήταν όμως συνάμα πολύ δύσκολο να διακρίνει ανάμεσα στον «αριστερό κεμαλισμό» και στις δεξιές παραλλαγές-του, εκτός σε σχέση με το μοναδικό κριτήριο της καταστολής εναντίον των ίδιων των κομμουνιστών. Το ΤΚΚ ήταν επομένως αφοπλισμένο ιδεολογικά και παραπέρα συγχυσμένο από τον κεμαλικό εκσυγχρονισμό. Ο Ατατούρκ ήταν αυταρχικός απέναντι στην αγροτιά, λάτρης της δικής-του προσωπικότητας, κοσμικός, δυτικά προσανατολισμένος εκσυγχρονιστής, που αποπειράθηκε να δημιουργήσει κάποια 6ιομηχανία στηριγμένη στον κρατικό τομέα. Με την καμπύλη του σταλινισμού ν' ανέρχεται στη Μόσχα, οι τούρκοι κομμουνιστές αποδείχθηκαν ανήμποροι να κρατήσουν τις αποστάσεις-τους από το

πρόγραμμα αυτό. Το αποτέλεσμα ήταν ότι ένας μικρός πυρήνας παραδόθηκε σε μια θεωρητική συνθηκολόγηση που στέρησε την Τουρκία από κάθε μαρξιστική ανάλυση της ιστορίας-της όταν αυτό ήταν αναγκαίο στη δεκαετία του 1960.

Αντί ν' αναγνωρίσουν τον «βοναπαρτικό» χαρακτήρα του καθεστώτος του Ατατούρκ, με την κρατικά οργανωμένη πρωταρχική-του συσσώρευση που δημιούργησε τις συνθήκες για μια μονοπωλιακή αστική τάξη, οι τούρκοι κομμουνιστές επέμεναν να θεωρούν το κεμαλικό κίνημα ως μικροαστική δύναμη που θα μπορούσε να επηρεαστεί προς ριζοσπαστικές κατευθύνσεις. Στην πραγματικότητα, ήταν ο ατατουρκισμός που τους χρησιμοποίησε και όχι το αντίστροφο. Ο μαχητικός εκλεκτικισμός του κεμαλικού κρατισμού είχε διαρκή επίπτωση. Ας δώσουμε ένα εύστοχο παράδειγμα: τη λέξη «devrim» που ετυμολογικά σημαίνει «επανάσταση». Η επίσημη ιστορία της δημοκρατίας αναφέρει την «επανάσταση» του Ατατούρκ. Η λέξη υπάρχει σ' ένα από τα έξη βέλη στο σύμβολο του Δημοκρατικού Λαϊκού Κόμματος (μαζί με τον κρατισμό, λαϊκισμό, αντικληρικαλισμό, εθνικισμό και ρεπουμπλικανισμό). Συνάμα η επίσημη γλώσσα αναφέρει την «επανάσταση του καπέλλου», ενοώντας την κατάργηση του φεσιού· τη «γλωσσική επανάσταση» ενοώντας τη λατινοποίηση της τουρκικής γραφής· την «ημερολογιακή επανάσταση», την «ονοματική επανάσταση» κλπ. Στην πραγματικότητα λοιπόν η λέξη σημαίνει μεταρρύθμιση. Οι κομμουνιστές, που για προφανείς λόγους δεν μπορούσαν ν' αποκαλούνται σοσιαλιστές ή κομμουνιστές, αναφέρονται απεναντίας στον εαυτό-τους ως «επαναστάτες», χρησιμολοιώντας την επίσημη επιδοκιμασία του όρου αυτού. Αλλά η αμφιλογία λειτούργησε ώστε να συνδράμει στην υπάρχουσα τάξη. Η «αληθινή», τουρκική επανάσταση είναι εκείνη που αποφασίστηκε από τον

Ατατούρκ –φορώντας δυτικό καπέλλο κλπ. Στο μεταξύ, το μικρό και παράνομο «επαναστατικό» κόμμα των κομμουνιστών παρακολουθούνταν εύκολα από την αστυνομία, και τα μέλη του ΤΚΚ συλλαμβάνονταν κάθε φορά που η κυβέρνηση αισθανόταν την ανάγκη για ένα αντικομμουνιστικό κυνήγι μαγισσών.

Έτσι, η πιο ολέθρια κληρονομιά του κεμαλισμού για την αριστερά υπήρξε ο συνδυασμός-του της ριζοσπαστικής - προοδευτικής πολιτικής που επιβαλλόταν *από τα πάνω* στις τουρκικές μάζες. Δημιούργησε μια γιακωβίνικη παράδοση στην οποία η αγωνιστική πάλη για κρατική εξουσία, ή ό,τι θεωρούνταν σαν τέτοια, εξακολουθεί, ξέχωρα από και ακόμη κι ενάντια στη θέληση και τα συμφέροντα των εργατών και αγροτών. Ταυτόχρονα, η κεμαλική πολιτική άφηνε μια άλλη κληρονομιά. Τεράστιες κοινωνικές αλλαγές έλαβαν χώρα σε μια αχανή και περίπλοκη χώρα. Με βαθειές δομές δυτικής όσο και ανατολικής προέλευσης, η Τουρκία δεν εντάσσεται σε καμιά. Ο Ατατούρκ αντιπροσώπευε μια στιγμή του ειδικού αυτού συνδυασμού, όταν η Τουρκία έγινε σύγχρονο εθνικό κράτος, αν και *δίχως* την κρίσιμη συμβολή της λαϊκής συμμετοχής. Το παράδοξο αυτό –που ξεχωρίζει τον εθνικισμό-του από όλους σχεδόν τους άλλους– είναι ίσως το κλειδί για την κατανόηση των τουρκικών εξελίξεων σήμερα. Αυτό όμως δεν σημαίνει πως ο λαός - οι αγρότες, οι εργάτες, οι αστοί - δεν επηρεάστηκαν εντυπωσιακά από τον εκσυγχρονισμό μιας καθυστερημένης χώρας, ακόμη κι αν η διαδικασία εγκαινιάστηκε με δικτατορικά μέσα. Σε ανταπόκριση, μεγάλο μέρος της δημιουργικής και στοχαστικής σύγχρονης κουλτούρας στην Τουρκία ήταν σοσιαλιστικού και αριστερού - λαϊκιστικού χαρακτήρα. Μολονότι το ΤΚΚ ήταν το πιο περιθωριακό και αναποτελεσματικό κομμουνιστικό κόμμα της δεκαετίας του 1930 και του 1940, είχε ως μέλος του τον Ναζίμ Χικμέτ, τον μεγαλύτερο ποιητή της Τουρκίας.

Το Τουρκικό Δημοκρατικό Προνουντσιαμέντο

Ίσαμε τη νομιμοποίηση της ανεξάρτητης σοσιαλιστικής δραστηριότητας με τα συνταγματικά μέτρα που ακολούθησαν το πραξικόπημα του 1960, η τουρκική αριστερά παρέμεινε τελείως περιθωριοποιημένη σ' ολόκληρη τη μεταπολεμική περίοδο. Το 1950, ήρθε στην εξουσία το Δημοκρατικό Κόμμα και εξαπέλυσε μια μακαρθική εκστρατεία εναντίον του ΤΚΚ, και ο ηγέτης του και διάδοχος του Σουφί, Σεφίκ Ουσνού, μαζί με τους συντρόφους-του, ρίχθηκε στη φυλακή. Σε συνθήκες ήττας και καταστολής, ένας βίαιος ανταγωνισμός για την μελλοντική ηγεσία του ΤΚΚ εκτυλίχθηκε μέσα στη χώρα, ανάμεσα στον Μιχρί Μπελλί και τον Ζεκί Μπαστιμάρ. Ο δεύτερος εγκατέλειψε τη χώρα μετά από τη φυλάκιση και έγινε Γενικός Γραμματέας μετά από τον θάνατο του Ουσνού. Στο μεταξύ ο Μπελλί έμεινε πίσω, εκτός κόμματος, καιροφυλακτώντας και κάνοντας την επιρροή-του αισθητή με τον δικό-του τρόπο. Το ΤΚΚ περιορίστηκε έτσι σε μια μικρή οργάνωση εμιγκρέδων, μ' ένα ξένο ραδιοσταθμό τον οποίο παρείχε η Μόσχα. Ο διάδοχος του Μπαστιμάρ, Ισμαΐλ Μπιλέν ζούσε τώρα έξω από τη χώρα από τις αρχές της δεκαετίας του 1930 και είχε πράγματι μιαν αμφίβολη σχέση με το σοβιετικό κράτος. Αλλά αν η τουρκική αριστερά ήταν παγωμένη στη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, ο ταξικός χαρακτήρας του τουρκικού κράτους γνώρισε αποφασιστική τροποποίηση, που έφερε

το γραφειοκρατικό μονοπώλιο του κεμαλισμού σ' ένα τέρμα. Η φύση των μεταβολών αυτών πρέπει να εξεταστεί εδώ σε συντομία, για να δούμε πώς η μαρξιστική αριστερά απέτυχε να κατανοήσει τον πραγματικό-τους χαρακτήρα, με οδυνηρά για όλους αποτελέσματα στις ακόλουθες δεκαετίες.

Το 1946, ο Ινονού, που 'χε διαδεχθεί τον Ατατούρκ στην Προεδρία, εξήγγειλε τη δημιουργία μιας πολυκομματικής δημοκρατίας. Στη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, η Τουρκία στράφηκε προς τους ναζί. Σήμερα, με το θέλγητρο της αμερικάνικης βοήθειας και την απειλή των σοβιετικών διεκδικήσεων για πολεμικά δικαιώματα στα στενά, στράφηκε ταχύτατα προς τις Ηνωμένες Πολιτείες. Ειρωνικά, η κεμαλική γραφειοκρατία έκανε την προσφορά-της πολύ ανυπόμονα για το δικό-της καλό. Η ταχύτητα του δημοκρατικού-της προνουντσιαμέντο προηγήθηκε χρονικά από την έναρξη του ψυχρού πολέμου, όταν η Ουάσινγκτον άρχισε να δείχνει την προτίμησή-της στις «σταθερές» δικτατορίες κατά μήκος των σοβιετικών συνόρων. Παρόλ' αυτά, η τάση «δυτικοποίησης» στον κεμαλισμό δεσμεύτηκε σε σημαντικό βαθμό στο φιλελεύθερο καθεστώς με ελεύθερες εκλογές. Το αποτέλεσμα ήταν η αποβολή της από το λαό από την εξουσία τέσσερα χρόνια αργότερα. Μια αγροτιά κουρασμένη από τις γραφειοκρατικές αποσπάσεις και μια εμπορική τάξη ανυπόμονη ν' αποκτήσει τον έλεγχο στο κεφάλαιο, συνενώθηκαν για να δώσουν στο Δημοκρατικό Κόμμα του Μεντερές μια συντριπτική πλειοψηφία στηριγμένη σ' ένα τεράστιο ποσοστό συμμετοχής· η νέα αυτή ταξική συμμαχία ανταμείφθηκε αμέσως από τις συνθήκες άνθισης του πολέμου της Κορέας (ένας πόλεμος που εκδήλωνε επίσης τη νέα διεθνή ευθυγράμμιση της Τουρκίας καθώς 5.000 από τα στρατεύματά-της αναπτύχθηκαν εκεί για να καταπολεμήσουν τον κομμουνισμό).

O Çağlar Keyder έχει τονίσει πως οι εκλογές του 1950 αντιπροσωπεύουν τη διαχωριστική γραμμή «από το ένα πρότυπο καπιταλιστικής ανάπτυξης σ' ένα άλλο» –αμεσότερα εκτεθειμένο στις μετατοπίσεις της παγκόσμιας καπιταλιστικής οικονομίας.[3] Από την άλλη μεριά, ώς τώρα η μαρξιστική αριστερά ερμήνευε γενικά την αλλαγή εξουσίας του 1950 ως «αντεπανάσταση», επειδή οι Δημοκράτες ήταν σε διεθνές επίπεδο φιλοϊμπεριαλιστές, υποτακτικοί των Ηνωμένων Πολιτειών, ανυπόμονοι να δώσουν στον καπιταλισμό κάποια λαϊκή βάση και αντιδραστικοί πολιτιστικά. Στην πραγματικότητα, στα χωριά όπου ζούσε η πλειοψηφία του πληθυσμού, εκείνο που συνέβη ήταν μια πραγματική επέκταση των πολιτικών δικαιωμάτων. Ο ασήμαντος αγρότης ανακάλυψε ξάφνου πως είχε θέση στην πολιτική δομή. Είχε ένα μικρό μα σημαντικό κέρδος. Είδε να τερματίζεται η αναμφισβήτητη υπεροχή του γραφειοκρατικού απεσταλμένου από τις πόλεις. Στις πόλεις όμως, τα κρατικά στελέχη και οι διανοούμενοι φοβούνταν τη σταθεροποίηση του νέου αυτού μπλοκ εξουσίας, που απειλούσε ακόμη και τον αποκλεισμό του στρατού από τους εσωτερικούς κύκλους της εξουσίας. Καθώς έγινε φανερό πως το Δημοκρατικό Κόμμα θα ήταν αμετακίνητο εκλογικά, η διαφθορά κορυφώθηκε και ο Μεντερές συγκέντρωσε περισσότερη εξουσία στα χέρια-του. Τελικά απομακρύνθηκε από την εξουσία από το στρατό, που, μετά από μια παράλογη και επαίσχυντη δίκη, τον εξετέλεσε μαζί με δυο από τους συνεργάτες-του. Το πραξικόπημα αυτό στις 27 Μαΐου του 1960, με επικεφαλής τον στρατηγό Γκουρσέλ, σφυρηλάτησε ένα αντίβαρο στις εκλογές του 1950.

Φοβούμενη πως μια σταθεροποιημένη αγροτική πλειοψηφία θα μπορούσε διαρκώς να την αποκλείει από την εξουσία, η κεμαλική ελίτ σχεδίασε ένα νέο σύνταγμα που εξασφάλιζε τη θέση-της μέσα από μεταρρυθμίσεις που

αποσκοπούσαν να δημιουργήσουν νέους συμμάχους στις πόλεις. Έτσι, το νέο Σύνταγμα διασφάλιζε μια ευρεία κλίμακα πολιτικών δικαιωμάτων και ελευθερίας του τύπου, προβλέποντας συνάμα αναλογική εκπροσώπηση στις εκλογές των μελών του κοινοβουλίου. Ένας επόμενος νόμος έδινε νόμιμη ανακούφιση στις συνδικαλιστικές οργανώσεις για πρώτη φορα. Ως προς αυτό, οι κεμαλικοί πραγματοποίησαν και περάτωσαν τον δημοκρατικό μετασχηματισμό που εγκαινιάστηκε το 1950 με την επέκταση των εκλογικών δικαιωμάτων στην αγροτιά. Οι δυο στιγμές ωστόσο, παρουσίασαν παράδοξα και αντιθετικά αποτελέσματα. Έτσι, οι εκλογές του 1950 ήταν δημοκρατικό και προοδευτικό γεγονός που 'χε αντιδραστικό αποτέλεσμα, ενώ το πραξικόπημα του 1960 ήταν κατάφορα αντιδημοκρατικό κι όμως παρήγαγε τη φιλελεύθερη μεταρρύθμιση της τουρκικής κυβέρνησης. Πώς πρέπει να κατανοηθούν τα δύο αυτά γεγονότα; Ένας κεμαλικός θα αντιπαρέθετε αναμφίβολα τις αντιδραστικές συνέπειες του 1950 με τα οφέλη του 1960. Μια σοσιαλιστική άποψη *θα 'πρεπε* απεναντίας ν' αναγνωρίσει τη θετική πλευρά της πολιτικοποίησης που επικυρώθηκε το 1950, κατανοώντας συνάμα πως η δυναμική της στρατιωτικής επέμβασης, που εξασφάλισε τη μετάβαση στο νέο σύνταγμα το 1961, απειλούσε ταυτόχρονα ν' ακυρώσει την αποτελεσματική-της εφαρμογή. Μ' άλλα λόγια, δίχως να διίσταται από την κεμαλική εκτίμηση για τ' αποτελέσματα της *πολιτικής* των δύο αλλαγών (αντιδραστική πολιτική μετά το 1950, προοδευτικές μεταρρυθμίσεις μετά το 1960) μια σοσιαλιστική αξιολόγηση της βαθύτερης *πολιτικής μορφής* των δύο αυτών κρίσιμων πολιτικών εξελίξεων θα 'πρεπε ν' αντιστρέψει τελείως τα θετικά και αρνητικά πρόσημα που τέθηκαν σ' αυτές. Επιπλέον, μια σοσιαλιστική ανάλυση θα 'πρεπε επίσης να προβλέψει πως το να εξακολουθείς να πασχίζεις για ρι-

ζοσπαστικές - στρατιωτικές διεξόδους στις κρίσεις της χώρας θα 'ταν σα να διαιωνίζεις έναν ιστορικό αναχρονισμό. Γιατί, αν το τελικό αποτέλεσμα του σημαντικού συνταγματικού πραξικοπήματος της 27 Μαΐου του 1960 ήταν να *ολοκληρώσει* τη διάλυση της αμφιλογίας του κεμαλικού κράτους, από δω και μπρος μια «αριστερή» επανάληψη του πραξικοπήματος ήταν αδύνατη. Ωστόσο, ήταν ακριβώς η επιθυμία για στενά ελεγχόμενη αλλαγή, με το πρόσχημα μιας έκκλησης για «εθνική δημοκρατική επανάσταση», που έγινε τραγικά ο δεσπόζων στρατηγικός στόχος των περισσοτέρων τουρκικών σοσιαλιστικών ομάδων στη δεκαετία που ακολούθησε. Με την αποτυχία-της να κατανοήσει επακριβώς τη σημασία των γεγονότων του 1950 και του 1960, η τουρκική αριστερά εγκλωβίστηκε θεωρητικά και πολιτικά σε μια πεπαλαιωμένη και ρομαντική θέση για μια συμμαχία ανάμεσα στις εργατικές μάζες και την «προοδευτική» κρατική γραφειοκρατία.

II. Η Ανάδυση της Νέας Αριστεράς

1961-Ένα θαρραλέο ξεκίνημα

Αν και ορισμένα άρθρα του τουρκικού ποινικού κώδικα (που υιοθετήθηκε από εκείνον του Μουσσολίνι) εξακολουθούν ν' απαγορεύουν ένα νόμιμο κομμουνιστικό κόμμα, το νέο σύνταγμα επιτρέπει ειδικά τη δημιουργία σοσιαλιστικού κόμματος. Έτσι, το 1961, δεκαπέντε συνδικαλιστές ηγέτες (δυο από τούς οποίους θα γίνονταν αργότερα πράκτορες της αστυνομίας) διοργάνωσαν το Τουρκικό Εργατικό Κόμμα (ΤΕΚ). Είχαν διασπαστεί από την κύρια συνδικαλιστική ομοσπονδία Turk-Is[4], και στην αρχή το νέο-τους κόμμα είχε μιαν αυστηρά *εργατιστική* ιδεολογία που προσέλκυσε ελάχιστη υποστήριξη. Διαπιστώνοντας το λάθος-τους, κάλεσαν τον Μεχμέτ Αλί Αϊμπάρ να γίνει πρόεδρος του κόμματος, με στόχο να του προσδώσουν ευρύτερη, δυναμική απήχηση. Ο Αϊμπάρ ήταν ένας πασίγνωστος συγγραφέας και καθηγητής της νομικής, που ο ίδιος υπήρξε θύμα ενός παλιού κυνηγιού μαγισσών. Αρχικά είχε υποστηρίξει τους Δημοκράτες στην πάλη-τους εναντίον του μονοκομματικού καθεστώτος του ΔΛΚ, και ήταν ένας από τους ελάχιστους αριστερούς που κατανόησαν την πραγματική σημασία της έναρξης του πολιτικού συστήματος το 1950. Μετά από τον διορισμό-του, το ΤΕΚ έφτασε να παίζει σημαντικότατο ρόλο –σπερματικό πράγματι– για την τουρκική αριστερά, και ήταν τελικά μέσα από τη δίνη–

των εσωτερικων αγώνων του ΤΕΚ που τα διάφορα τμήματα διασκορπίστηκαν για ν' απαρτίσουν ένα μεγάλο τμήμα της σύγχρονης αριστεράς. Στις αρχές ωστόσο, το ΤΕΚ διακρινόταν για την φρεσκάδα-του και την ανορθοδοξία-του. Σε αντίθεση με το παλιότερο ΤΚΚ, που παρέμενε μικρό σε μέλη και μονολιθικό στην οργάνωση, το ΤΕΚ ήταν ετερογενές στο ζήτημα του λαϊκισμού, κάνοντας ανοιχτές και ενεργητικές εκστρατείες, και για μια σύντομη περίοδο ικανό να συνδέει τα σοσιαλιστικά επιχειρήματα με τα συγκεκριμένα προβλήματα των μαζών –ιδιότητα που κάνει το πρώιμο ΤΕΚ μοναδικό ίσαμε σήμερα.

Η ανάδυση του ΤΕΚ ως ενωτικού σοσιαλιστικού κόμματος οφειλόταν επίσης ενμέρει στην κατάσταση του διεθνούς εργατικού κινήματος την εποχή της δημιουργίας-του. Η αποσταλινοποίηση του Κρούτσεφ δεν είχε ακόμη διαιρέσει τον παγκόσμιο κομμουνισμό και η κουβανική με την αλγερινή επανάσταση βρίσκονταν ακόμη στην «ηρωϊκή»– τους φάση. Δέκα χρόνια, αργότερα, μια τέτοια ιδεολογική ενότητα ήταν αδιανόητη καθώς νέα μαοϊκά και γκεβαρικά ρεύματα αντιμάχονταν με τα παλιότερα ορθόδοξα κόμματα. Πράγματι, αν η ιδιαίτερη πολιτική ουσία του ΤΕΚ μπορούσε να συνοψιστεί σε μια πρόταση, θα μπορούσε να ειπωθεί πως από την άποψη των γενεών και σε αγγλοαμερικάνικους όρους ήταν ένα μοναδικό κόμμα της «παλιάς νέας αριστεράς». Περιλάμβανε ένα πανόραμα ιδεών, στάσεων και προτεραιοτήτων. Έτσι, αν και δεν ήταν ευνοϊκό στη «δικτατορία του προλεταριάτου», ήταν ασφαλώς σοσιαλιστικό και φιλοσοβιετικό ακόμη με τον τρόπο των κινημάτων ειρήνης. Σε αντίθεση ωστόσο με τις ακαθόριστα ανάλογες ομάδες στην Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική, το ΤΕΚ δεν ήταν απλώς μια σύναξη διανοουμένων. Ήταν ικανό να συναρθρώνει συνδικαλιστικές διεκδικήσεις με κάποιο πρό-

γραμμα για την αγροτική μεταρρύθμιση, καθώς και ν' αγκαλιάζει τις επιδιώξεις των ριζοσπαστικών τμημάτων της κουρδικής μειονότητας.

Ως αντίποδας στο ΤΕΚ, με την «δυτική σοσιαλιστική» ελπίδα-του να μετασχηματίσει την τουρκική κοινωνία μέσα από τη δημιουργία μαζικού εργατικού κόμματος, ήταν το πολιτικό ρεύμα που αναδύθηκε γύρω από την εβδομαδιαία της Κων-πολης Yön (Κατεύθυνση). Η εφημερίδα ιδρύθηκε τον Δεκέμβρη του 1961 απο έναν νεαρό συγγραφέα ονόματι Ντογκάν Αβτσιόγλου, και εγκαινιάστηκε με μια διακήρυξη που προσέλκυσε 500 επιφανείς υπογραφές και με τόσο μεγάλο ενδιαφέρον που η κυκλοφορία-της γρήγορα έφτασε στις 30.000 –ένα εντυπωσιακό νούμερο για αριστερή εφημερίδα στην τότε Τουρκία. Η πολιτική της Yön συνιστούσε εκείνο που θα μπορούσε ν' αποκληθεί σοσιαλδημοκρατική κλίση του κεμαλισμού: αντιφεουδαλική, κρατικιστική, αλλά τριτοκοσμική. Για τον Αβτσιόγλου και τους προστάτες-του, η «υπανάπτυξη» ήταν το πρωταρχικό χαρακτηριστικό της σύγχρονης Τουρκίας και η γοργή οικονομική ανάπτυξη, καθοδηγούμενη και σχεδιαζόμενη από το κράτος, ήταν το θεμελιακό πολιτικό καθήκον. Με την απουσία μεγάλης εργατικής τάξης και αντιμέτωπη με τον συντριπτικό αγροτικό πληθυσμό, η Yön υποστήριζε ένα «εθνικό μέτωπο», στο οποίο θα μπορούσαν να συνδυαστούν όλες οι αντιφεουδαλικές και αντιιμπεριαλιστικές δυνάμεις, για να δημιουργήσουν την «εθνική δημοκρατία», στην οποία η εξουσία θα κατανέμονταν αλτρουϊστικά μεταξύ όλων των πατριωτικών στρωμάτων. Από κοινοβουλευτική άποψη, ο Αβτσιόγλου υποστήριζε μια Συνέλευση στην οποία οι «μάζες» θα κατείχαν το 75% των εδρών, ενώ η προοδευτική διανόηση και τα στελέχη της θα καταλάμβαναν το υπόλοιπο. Έτσι, η πολιτική της Yön ήταν μια μάλλον ευαίσθητη έκφραση του διλήμματος που αντιμετώπιζαν οι προοδευτικοί στην Τουρκία στις αρ-

χές της δεκαετίας του 1960. Ο κεμαλικός ριζοσπαστισμός, επικυρωμένος από τις προόδους του πραξικοπήματος του 1961, γινόταν ο φάρος σε μια καθυστερημένη ύπαιθρο που κυριαρχούνταν από προληπτικούς μικροκτηματίες. Η Yön συνάρθρωσε τη στρατηγική που θα γινόταν το βασικό χαρακτηριστικό της δεκαετίας: την «εθνική δημοκρατική επανάσταση», έναν αριστερό κεμαλικό υποκαταστατισμό που πρόβλεπε ότι η ελίτ, τεχνοκράτες και αξιωματικοί, θα οδηγούσαν την Τουρκία «ανεξαρτήτως» για λογαριασμό των εργατών και αγροτών – «για τον λαό, παρά τον λαό».

Οι εκλογές του 1965

Μ' αυτή τη βασική έννοια, η Yön μολονότι προσέγγιζε τους ηγετικούς συνεργάτες του ΤΕΚ καθώς επίσης κι εκείνους στα δεξιά-της από το ΔΛΚ, κατέστρωσε «αριστερές» θέσεις που ήταν πραγματικά πιο καθυστερημένες από εκείνες των άλλων ομάδων. Υπήρχε βέβαια κάποια αλήθεια στο επιχείρημα ότι η τουρκική κοινωνία ήταν υπανάπτυκτη όσο και από τή φύση-της ακατάλληλη για έναν κοινοβουλευτικό σοσιαλισμό, στηριγμένο σε δυτικοευρωπαϊκό πρότυπο. Αλλά δεν υπήρχε καμιά αλήθεια μήτε στην βαθύτερη διάγνωση μήτε στη συνταγή: η τουρκική αστική τάξη δεν ήταν απλά και μόνο μεταπρατική, και ο τουρκικός στρατός δεν διοικούνταν από ριζοσπάστες - σοσιαλιστές αξιωματικούς. Οι συζητήσεις φτάσαν στην κορύφωση μόνο αφού το ΤΕΚ έφτασε στη στιγμή του θριάμβου-του. Το 1965, στις πρώτες γενικές εκλογές που πάλεψε το ΤΕΚ κέρδισε 300.000 ψήφους και 15 έδρες στη βουλή, πρωταρχικά χάρη στο σύστημα της αναλογικής εκπροσώπησης και στην πρόσβαση στο ραδιόφωνο που παραχωρήθηκε. Επρόκειτο για μια συγκλονιστική αλλά πρόσκαιρη νίκη. Πρώτ' απ' όλα, οι εκλογικοί κανόνες άλλαξαν αμέσως ώστε να μην παρέχουν τόσα πλεονεκτήματα σε μικρά κόμματα στο μέλλον. Ακόμη πιο σημαντικό, οι ψήφοι έδειξαν πως το Εργατικό Κόμμα δεν είχε γίνει εργατικό κόμμα. Στην Κων-

πολη, όπου έλαβε το ένα τρίτο σχεδόν των ψήφων, αυτές φάνηκαν να προέρχονται κυρίως από τους «προοδευτικούς» της μεσαίας τάξης παρά από τις φτωχότερες εργατικές γειτονιές. Στην ύπαιθρο, η υποστήριξη του ΤΕΚ προήλθε κυρίως από τους κούρδους και τους αλεβί (την τουρκική μειονότητα των σιιτών). Ο Αϊμπάρ είχε δώσει τεράστια έμφαση στην αγροτική μεταρρύθμιση και είχε εκστρατεύσει στην Ανατολία, σε έκταση που η ψήφος ήταν άξιο κατόρθωμα. Αλλά οι συνδικαλιστές υποστηρικτές-του δεν κατόρθωσαν καθόλου να παραδώσουν τους ψηφοφόρους-τους. Έτσι, το επιχείρημα ότι οι εργάτες αντιπροσώπευαν τη βάση για μια διαρκή σοσιαλιστική στρατηγική φάνηκε σε μεγάλο βαθμό εξασθενημένο, ενώ ταυτόχρονα ο αριστερός ριζοσπαστισμός διογκώθηκε. Ήταν ωστόσο τότε ακριβώς που η τουρκική εργατική τάξη άρχισε να κινείται, καθώς η αριστερή διανόηση σαρωνόταν από θεωρίες που έπαψαν να ενδιαφέρονται για το προλεταριάτο.

Οι εκλογές αυτές του 1965, έδωσαν στο δεξιό Κόμμα της Δικαιοσύνης του Ντεμιρέλ, το διάδοχο του Δημοκρατικού Κόμματος του Μεντερές, την απόλυτη πλειοψηφία στη βουλή, στηριγμένη στη σχετική αγροτική πλειοψηφία, που φαινόταν προορισμένη να προκαλέσει μια εκνέου εκτέλεση της στρατιωτικής παρέμβασης του 1960. Αυτό δεν οφειλόταν σε κάποια απλή οικονομική χρεωκοπία· απεναντίας υπήρχε ένας εξαιρετικά υψηλός ρυθμός ανάπτυξης, σ' ένα σταθερό ποσοστό μεταξύ 4% και 6% το χρόνο στη διάρκεια της δεκαετίας του 1960. Ο συνδυασμός της γοργής δημογραφικής με τη βιομηχανική επέκταση ήταν χαρακτηριστικός για αναπτυσσόμενες χώρες στη θέση της Τουρκίας. Η εργατική δύναμη αυξήθηκε σε μεγάλο βαθμό, αλλά το ίδιο και η ανεργία, σχετικά και απόλυτα. Ο αριθμός μελών στα συνδικάτα ξεπετάχθηκε μετά το 1967, και μεταξύ 1960-70 αυξήθηκε

από 250.000 περίπου σε πάνω από 2.000.000. Οι επιχειρήσεις που εγγράφονταν στις εργοδοτικές ενώσεις αυξήθηκαν από 1.500 σε πάνω από 10.000[5]. Σε πολιτικούς όρους, η κρίσιμη περιοχή της ανάπτυξης ήταν η ανώτερη εκπαίδευση, που σε πέντε χρόνια, από το 1965 ώς το 1969, αύξησε τους αριθμούς-της από λιγότερο από 100.000 σε πάνω από 150.000. Εδώ συμπεριλαμβάνονταν τόσο τα πανεπιστήμια όσο και τα διδασκαλεία, όπου τελικά οι φασίστες θα κέρδιζαν σημαντική επιρροή. Ταυτόχρονα, τα θρησκευτικά κολέγια πενταπλασίασαν τον αριθμό εισαγωμένων από 10.000 σε 50.000 εγγραφές. Οι δυτικοευρωπαϊκές χώρες γνώρισαν μιαν ανάλογα γοργή αύξηση στους φοιτητές-τους σε μια εποχή γενικευμένης οικονομικής ανάπτυξης. Στην Τουρκία δεν ήταν μόνο η διαδικασία αυτή σφοδρότερη από την άποψη της επίπτωσης στις κληρονομημένες δομές· το ίδιο σφοδρή επίσης ήταν και η επίδραση των αλλαγών στο παγκόσμιο πολιτικό κλίμα. Η απόφαση των ΗΠΑ να εισβάλουν και να βομβαρδίσουν το Βιετνάμ το 1965· η κινέζικη «Πολιτιστική Επανάσταση» το 1966· το παράδειγμα του Τσε Γκεβάρα στη Βολιβία το 1967: όλα τους συντέλεσαν στο να εμπνεύσουν επαναστατικά αισθήματα στους σπουδαστές σ' όλο τον κόσμο. Στην Τουρκία, τα θέματα του «Τρίτου Κόσμου» της στιγμής αυτής φάνηκαν όλο και πιο προσελκυστικά, ειδικότερα καθώς οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν στρατιωτικές βάσεις σ' όλη τη χώρα, και ο πρόεδρος Τζόνσον είχε παρεμποδίσει τον Ινονού να επέμβει στην Κύπρο. Η εχθρότητα απέναντι στην αντιδραστική ελληνική επιρροή στην Κύπρο ήταν ένα κορυφαίο «αριστερό» παρασκεύασμα του τουρκικού αντιαμερικανισμού.

Στην ατμόσφαιρα αυτή, οι σχετικά σοβαρές αν και εκλεκτικές σελίδες της Yön του Αβτσιόγλου χάσαν την απήχησή-τους. Η κυκλοφορία έπεσε σταδιακά στις

10.000 πωλήσεις και στις αρχές του 1967 έκλεισε. Η θέση-της πάρθηκε από δυο οξύτερες ανταγωνιζόμενες εβδομαδιαίες: την Ant και την Turk Solu. Κάτω από τη σημαία της «Ανεξαρτησίας και Κοινωνικής Δικαιοσύνης», η Ant (που σημαίνει «επαγγελία») ήταν μια εβδομαδιαία της Κων-πολης, που ιδρύθηκε το Γενάρη του 1967 και που υποστήριζε την πιο ριζοσπαστική και ακτιβίστικη τάση του ΤΕΚ. Στους συνεργάτες-της συγκαταλέγονταν ο Γιασάρ Κεμάλ και ο Καν Γιουτσέλ, ο καλύτερος τούρκος μυθιστοριογράφος και ποιητής αντίστοιχα της εποχής. Η Turk Solu ήταν ακόμη πιο βίαια αντιαμερικανική από την Ant, και τη γραμμή-της ενέπνεε ο Μιχρί Μπελλί, που 'χε αποτύχει να κερδίσει την καθοδήγηση του ΤΚΚ στη δεκαετία του 1950. Υπήρξε συνεργάτης της Yön, όπου υποστήριζε τις απόψεις για ένα πλατύ εθνικό μέτωπο. Τώρα καλούσε για την «Εθνική Δημοκρατική Επανάσταση» με τη νεολαία ως πρωτοπορία-της. Η διαφορά ανάμεσα στην Turk Solu του Μπελλί και στην Yön του Αβτσιόγλου ήταν ότι η δεύτερη επιθυμούσε να στηριχθεί στους πατριώτες αξιωματικούς, και ο ίδιος υπήρξε μέλος της Συντακτικής Συνέλευσης που όρισαν οι στρατιωτικοί το 1960, ενώ ο Μπελλί –προερχόμενος από το ΤΚΚ και υπερκερασμένος από το ΤΕΚ πολιτικά στις αρχές της δεκαετίας του 1960– χρειαζόταν να οργανώσει μια ξεχωριστή βάση εξουσίας για τον εαυτό-του. Από δώ προκύπτει και η εμμονή-του στην ανεξάρτητη φοιτητική αγωνιστικότητα ως στρατηγικής για τη διάνοιξη του δρόμου στους ριζοσπάστες αξιωματικούς. Οι φοιτητές θα προπαγάνδιζαν, οι αξιωματικοί θα απεργούσαν και η εθνική χούντα θα έπαιρνε την εξουσία.

1968-«Η Εθνική Δημοκρατική Επανάσταση»

Σ' αυτή την ήδη υφιστάμενη θερμή ατμόσφαιρα της τουρκικής φοιτητικής πολιτικής, τα δραματικά γεγονότα του 1968 (η επίθεση Τετ τον Φλεβάρη, η γαλλική φοιτητική εξέγερση του Μάη και η εισβολή στην Τσεχοσλοβακία τον Αύγουστο) είχαν ακόμη μεγαλύτερη επίπτωση απ' όσο σ' άλλες χώρες. Με την «Εθνική Δημοκρατική Επανάσταση» του Μπελλί (ΕΔΕ) για σειρήνα-τους, οι φοιτητές στην Κων-πολη άρχισαν να καταλαμβάνουν τα κτήρια-τους καθώς φτάσαν οι ειδήσεις για την κατάληψη της Σορβόννης. Στη Δύση, ο Μάης σήμαινε την έναρξη κάποιου συνειδητά ανορθόδοξου, επαναστατικού αλλ' όχι κομμουνιστικού· στην Τουρκία, απ' την άλλη μεριά, δεν υπήρχε ανάλογη αίσθηση ανορθοδοξίας– μήτε το αίσθημα μιας ρήξης με τον σταλινισμό, τέτοιο που γνώρισε η Ευρώπη. Απεναντίας, υπήρξε μια βαθειά αίσθηση συνέχειας και η ανανέωση της εθνικής επαναστατικής παράδοσης. Η απούσα αυτή ρήξη με το παρελθόν (με τον σταλινισμό και τον κεμαλισμό ιδιαίτερα) συνέβαλε επιπλέον σε μια από τις σοβαρότερες κρίσεις της τουρκικής αριστεράς όταν οι σοβιετικοί εισέβαλαν στην Τσεχοσλοβακία, τρεις μήνες ακριβώς μετά από τις πρώτες φοιτητικές καταλήψεις στην Κων-πολη και στην κορύφωση της νέας μαχητικότητας. Η φοιτητική ομάδα του ΤΕΚ ιδιαίτερα, ήταν ανήμπορη ν' ανταποκρι-

θεί στον ρυθμό των καιρών. Όταν προσπάθησε να προσεγγίσει τον Αϋμπάρ για συμβουλές σχετικά με την κατάληψη, αυτός έκανε τον απασχολημένο. Στο μεταξύ, οι φοιτητές, που προσελκύστηκαν στη γραμμή της ΕΔΕ προσπάθησαν να ωθήσουν τους αγωνιστές σε άμεση δράση. Ο πιο χαρισματικός ήταν ο θερμός και όμορφος Ντενίζ Γκεζμίς, που έχοντας διαβάσει το ανταρτικό εγχειρίδιο του Κάρλος Μαριγκέλα, καθοδήγησε μια ομάδα να συλλάβουν έναν στρατιώτη του αμερικανικού ιμπεριαλισμού. Δυστυχώς, μέσα στη νύχτα απήγαγαν έναν μαύρο, που έπρεπε κατόπιν να τον αφήσουν εξαιτίας του χρώματός-του! Σ' ένα άλλο σοβαρότερο συμβάν, ένας φοιτητής σκοτώθηκε διαδηλώνοντας εναντίον της επίσκεψης του 6ου αμερικανικού στόλου, και η αστυνομία τους κράτησε με επιτυχία μακριά από την κηδεία. Στην ατμόσφαιρα αυτή οι σπουδαστές του ΤΕΚ, που αποτελούσαν τη βάση της φοιτητικής οργάνωσης, κατόρθωσαν να προσδιοριστούν μόνο αρνητικά, και η ενέργεια του κινήματος διοχετεύτηκε προς τη γραμμή της ΕΔΕ.

Ο Αϋμπάρ όμως έκανε άλλους υπολογισμούς. Εξαιτίας της αλλαγής στον εκλογικό νόμο, το ΤΕΚ δεν μπορούσε να ελπίζει στην επανάληψη της επιτυχίας-του του 1965 και αυτός έριξε έμφαση από το «ταξικό συμφέρον» στην «ανθρώπινη ελευθερία», σε μια προσπάθεια να διευρύνει την απήχησή-του ιδιαίτερα στους κούρδους και τους αλεβί. Η έμφασή-του στον ουμανισμό ήταν ειλικρινής όσο και υπολογισμένη. Διαισθανόταν ότι οι σοσιαλιστικές ιδέες είχαν φτάσει στο «φυσικό»-τους όριο στην Τουρκία για την ώρα. Από δω προκύπτει και η αυστηρή καταδίκη της σοβιετικής εισβολής. Εναντιώθηκαν σ' αυτόν τα φιλοσοβιετικά στελέχη του μηχανισμού, και η φαινομενικά «σκληρότερη» γραμμή-τους κέρδισε την υποστήριξη των νεώτερων αγωνιστών της Κων-πολης. Ο Αϋμπάρ κέρδισε την ψήφο του Συνεδρίου του ΤΕΚ στο

ζήτημα, αλλά η πόλωση των γενιών του κόμματος το ακρωτηρίαζαν διαρκώς. Όχι μόνο η εκπροσώπησή-του έπεσε σε δύο στη Βουλή την επόμενη χρονιά, αλλά και τα τοπικά τμήματα στάθηκαν ανήμπορα να κρατήσουν τους αριθμούς-τους απέναντι στους αυξανόμενους οπαδούς της ΕΔΕ. Ο Αϋμπάρ παραιτήθηκε και το ΤΕΚ τελικά αναδιπλώθηκε. Ο *λεγκαλισμός*-του έχασε τον πραγματικό δυναμισμό-του.

Έτσι ο Μπελλί, ο αδιαφιλονίκητος ηγέτης του κινήματος της ΕΔΕ, έγινε ο πνευματικός πατέρας της Dev-Genç ενός υβριδιακού σχηματισμού που ήταν ενμέρει φοιτητικό κίνημα, ενμέρει επαναστατική ένωση. Μιας και ο Μπελλί δεν επιθυμούσε να δημιουργήσει πραγματικό κόμμα που θα μπορούσε ν' απειλήσει την ελπίδα-του για συμμαχία με τους στρατιωτικούς, η Dev-Genç δεν έδινε στα μέλη-της καμιά εμπειρία οργανωτικής πειθαρχίας. Δεν είναι λοιπόν εκπληκτικό που στην κορύφωση της επιρροής-της το 1969-70, η ομάδα άρχισε μια σειρά αναπόφευκτων σχισμάτων και διαιρέσεων. Η πρώτη αποσκίρτηση προήλθε ως αποτέλεσμα της άρνησης του Μπελλί να τυπώσει ένα άρθρο που αμφισβητούσε την αντίληψη πως η τουρκική κοινωνία εξακολουθούσε να περιέχει σημαντικά φεουδαλικά υπολείμματα. Η διασπασμένη ομάδα αντέδρασε αρχίζοντας μια νέα εφημερίδα με την ονομασία Proleter Devrimci Aydinlik (PDA). (Θα επανέλθουμε αργότερα στο αποτέλεσμα των πλαστών αυτών συζητήσεων για την τουρκική ιστορία που λειτούργησε τελικά ώστε ν' αποξενώσει πολλούς μαχητές από τη θεωρία τελείως). Το πραγματικό πρόβλημα βρισκόταν σύμφυτο στην καρδιά της ίδιας της ΚΔ στρατηγικής της ΕΔΕ: αν η προϋπόθεση για την επανάσταση ήταν η ανάληψη της εξουσίας από΄μια «ριζοσπαστική χούντα», ποιος θα 'ταν τότε ο ρόλος των μαρξιστών; Το κομμάτι της PDA έθετε έντονα το ζήτημα αυτό· λίγο αρ-

γότερα βρήκαν την απάντηση: μαοϊσμός. Άλλοι διαφωνούντες στους κόλπους της Dev Genç ωστόσο, δεν προσελκύστηκαν από τον μαοϊκό ενθουσιασμό για τον παρατεταμένο λαϊκό πόλεμο που θα διεξαγόταν από την ύπαιθρο. Όχι μόνο θεωρούσαν την αγροτιά ως την περισσότερο καθυστερημένη πολιτικά από τις μάζες των πόλεων, αλλά ήταν συνάμα ανυπόμονοι να βρουν κάτι συντομότερο από την μακρόχρονη πολιτικο-στρατιωτική παρακαμπτήριο στην ύπαιθρο ως δρόμου της επανάστασης. Οι μαχητές αυτοί της ΕΔΕ γιαυτό, καταλήφθηκαν από τις γκεβαρικές ιδέες του «φοκοϊσμού», προσαρμοσμένες στο τουρκικό έδαφος όπου η επαναστατική χούντα προβλεπόταν ως επικείμενη. Το αποτέλεσμα ήταν ένα ακαταμάχητο «συνταίριασμα» ανάμεσα στις γκεβαρικές αντιλήψεις για την επαναστατική αμεσότητα και στην παράδοση του αριστερού κεμαλισμού.[6]

Φοκοϊσμός ή Προλεταριακή Πολιτική;

Θα μπορούσε όμως τουλάχιστον να ειπωθεί πως ο Γκεβάρα πέθανε το 1967 πριν οι προλεταριακές εξεγέρσεις στη δική-του Αργεντινή παρουσιάσουν στην Λατινική Αμερική μια εναλλακτική λύση στην ανταρτική φάλαγγα. Στην Τουρκία έγινε το αντίθετο: ο φοκοϊσμός *ακολούθησε* την κινητοποίηση της εργατικής τάξης, στις 16 Ιουνίου 1970. Η DISK είχε καλέσει μια συγκέντρωση διαμαρτυρίας εναντίον της νομοθεσίας που απειλούσε να περιορίσει τη συνδικαλιστική οργάνωση. Θα 'ταν ευχαριστημένη αν συγκεντρώνονταν 20.000. Απεναντίας, αυθόρμητα και από κάθε γειτονιά της Κων-πολης πάνω από 100.000 εργάτες διαδήλωσαν. Η αστυνομία προσπάθησε να τους συγκρατήσει κι έπειτα κάλεσε το στρατό. Οι αρχές σήκωσαν τις γέφυρες στον Κεράτιο Κόλπο για να σταματήσουν την πορεία. Αλλά με τις γυναίκες μπροστά –το ιστορικό σημάδι της ταξικής οργής– οι διαδηλωτές έσπασαν τα εμπόδια. Έγινε μόνο μια μικρή σύγκρουση, στην οποία ένας αστυνομικός και δυο εργάτες σκοτώθηκαν, και ορισμένες συλλήψεις. Οι εργάτες εισέβαλαν στα αστυνομικά τμήματα να ελευθερώσουν τους φίλους-τους. Δεν σημειώθηκαν διαρπαγές ούτε άλλες βιαιότητες. Στο τουρκικό σκηνικό, η αυθόρμητη αυτή πειθαρχία ήταν η εντυπωσιακότερη όλων. Η προλεταριακή πολιτική ήταν τώρα στην ημερήσια διάταξη.

Η 16η του Ιουνίου είχε τραυματική επίπτωση στην «Εθνική Δημοκρατική Επανάσταση» του Μιχρί Μπελλί. Στο παρελθόν, οι φοιτητές της ΕΔΕ χτυπούσαν την αστυνομία, αλλά όταν εμφανίζονταν ο στρατός σκόρπιζαν φωνάζοντας «Στρατός και Φοιτητές ενωμένοι», ή «Εμπρός, για το Εθνικό Μέτωπο!» Ξάφνου, η μαζική υποστήριξη της διαδήλωσης έδειξε πως το κίνημα της εργατικής τάξης είχε ωριμάσει, αλλά η ΕΔΕ, καθορισμένη από την ιδεολογία-της και μπλεγμένη στην πλήρη αποτυχία του τμήματος του ΤΕΚ στην Κων-πολη, παρανόησε το μήνυμα. Αντί ν' αναγνωρίσει ότι η νέα λαϊκή μαχητικότητα ήταν μια ένδειξη για την ανανέωση της πολιτικής αγκιτάτσιας σε προλεταριακούς κύκλους, την ερμήνευσε σαν σαλπηγκτήριο κάλεσμα για την έναρξη της ένοπλης πάλης, και πήρε τα βουνά. Ο ΤΗΚΟ, ο «Λαϊκος Απελευθερωτικός Στρατός», επρόκειτο να χτυπήσει πρώτος, με επικεφαλής τον χαρισματικό Ντενίζ Γκεζμίς. Μια δεύτερη ομάδα, γνωστή ως ΤΗΚΡ-C, το «Λαϊκό Απελευθερωτικό Κόμμα και Μέτωπο», σύντομα ακολούθησε ντυμένο με κάποια περισσότερο τεχνική επιτυχία. Καθοδηγούνταν από τον Μαχίρ Τσαγιάν, που έγινε αργότερα το κεντρικό πρόσωπο λατρείας για ολόκληρο το τουρκικό επαναστατικό κίνημα. Επικίνδυνα εγωκεντρικός και βασανισμένος από φόβους για τον δικό-του «πασιφισμό», ο Τσαγιάν σκοτώθηκε πριν τα τριάντα-του, αφού πρώτα οδηγούσε την ομάδα-του να ληστεύει τράπεζες και να πιάνει ομήρους για λύτρα. Οι αρχικές επιτυχίες των νέων αντάρτικων ομάδων, ακολουθώντας κατά πόδας τόσο γρήγορα την εργατική δράση της 16ης του Ιούνη, ενθάρρυνε τις ελπίδες για μια γοργή κίνηση των υποτιθέμενων συμμάχων της ΕΔΕ στο στρατό. Πράγματι, μετά από τόσα χρόνια αγκιτάτσιας υπήρχαν κύκλοι αριστερά προσανατολισμένων αξιωματικών στο στρατό, αλλά απέχοντας πολύ από το να 'ναι ικανοί να οργανώσουν

πραξικόπημα, οι αριστεροί αυτοί συνωμότες σύντομα κατάσταλθηκαν από τους ανωτέρους-τους. Το στρατιωτικό καθεστώς που πήρε την εξουσία στις 12 Μαρτίου 1971 χρησιμοποίησε το στρατιωτικό νόμο για να συλλάβει χιλιάδες επαναστάτες φοιτητές και εργάτες, εξαπολύοντας ταυτόχρονα μια καίρια εκστρατεία για να συντρίψει τις εμβρυώδεις ανταρτικές ομάδες. Ο στόχος των στρατιωτικών το 1971 ήταν τελείως - περιορισμένος: αντί να παραγκωνίσουν το υπάρχον καπιταλιστικό σύστημα ή να εγκαθιδρύσουν τη δική-τους δικτατορία, οι ένοπλες δυνάμεις ήταν ευχαριστημένες να εφαρμόσουν μια άγρια αποτελεσματική «αντιανταρτική» εκστρατεία με τον αμερικανικό-τους εξοπλισμό. Εκατοντάδες αγωνιστές της ΕΔΕ βασανίστηκαν φριχτά από τους στρατιωτικούς-τους «συμμάχους».

Κατ' αρχήν, η συντριπτική πλειοψηφία των αριστερών τάσεων είχε δημοσιεύσει διακηρύξεις που υποστήριζαν την ανάληψη της εξουσίας από τους στρατιωτικούς. Σε ορισμένες θα μπορούσε να αντιληφθεί κανείς την πίεση όσων είχαν συνειδητοποιηθεί δίχως να κατονομάζονται. Αλλά εξαιτίας των ριζών-της στην ΕΔΕ, η αριστερά ένοιωσε υποχρεωμένη να ερμηνεύσει την επέμβαση ως δική-της επιτυχία και απέτυχε απελπιστικά να υποστηρίξει την αρχή της λαϊκής ψήφου. Στηριγμένη σε μια μυστικιστική πίστη στην «αριστερή» πτέρυγα της χούντας, αποδέχθηκε την ανταρτική πάλη *εναντίον* του στρατού. Η αίσθηση της ήττας γιαυτό ήταν ακόμη πιο βαθειά στη φυλακή, καθώς δεν μπορούσαν να 'ναι περήφανοι ότι αντιστάθηκαν εναντίον ενός εχθρού μέχρις εσχάτων. Επρόκειτο κατά πολύ για την ήττα *της ίδιας* της αριστεράς. Ανάμεσα σε ορισμένους από τους ηγετικούς αγωνιστές, που φυλακίστηκαν ομαδικά, η καθαρότητα αυτού συνέτριψε τον παλιό-τους φανατισμό. Η πολιτική αυτοκριτική συνδυάστηκε με προσωπικές τραγωδίες. Η αί-

σθηση ότι είχαν προδώσει τις μάζες, ότι ενέργησαν προς το συμφέρον του ιμπεριαλισμού θέλοντας να υπηρετήσουν την κεμαλική χούντα, η ολοένα και μεγαλύτερη επίγνωση της άγνοιας των βασικών αρχών του μαρξισμού-λενινισμού βάρυναν αποφασιστικά στη συνείδηση των νέων αυτών μαχητών. Υπήρχε μια αναπόφευκτη μυστικιστική-μοραλιστική χροιά σ' αυτές τις πολύ ανθρώπινες εσωτερικές συγκρούσεις, *αναπόφευκτη* εξαιτίας της υποκειμενικότητας που επιβάλλουν οι συνθήκες της φυλακής, και της ανεπάρκειας της σοσιαλιστικής -τους *κουλτούρας*. Στο μέσον όλων αυτών των χειμάρρων αυτοκριτικής, θα μπορούσε ο καθείς να δει πως η μαρξιστική πολιτική στην Τουρκία ήταν προορισμένο να γνωρίσει μια σημαντική αλλαγή.

Υπήρχαν δύο σημεία πάνω στα οποία σχεδόν όλοι συμφωνούσαν: οι κύριες ανεπάρκειες του κινήματος γενικά υπήρξαν η έλλειψη σταθερής σχέσης με τους εργάτες και η έλλειψη διεθνών σχέσεων ή παγκόσμιας προοπτικής. Πίσω από αυτή τη γενική συμφωνία υπήρξε μια πάλη ανάμεσα σε δυο γραμμές, που μπορούν σχηματικά να προσδιοριστούν: (1) μια τάση ριζικής αυτοκριτικής για το παρελθόν, και (2) μια τάση να γίνει αποδεκτή η ουσία του παρελθόντος, κάνοντας συνάμα ορισμένες «τακτικές» παραχωρήσεις ώστε να διατηρηθεί η συνέχεια. Για μια σειρά λόγων τότε, όλα αυτά έκαναν τον μαοϊσμό ιδιαίτερα ελκυστικό σ' ορισμένους αγωνιστές-ηγέτες. Η Κίνα κλιμάκωνε τις επικρίσεις-της εναντίον της ΕΣΣΔ σε υστερικά επίπεδα, και φυσικά εκείνοι που είχαν συνδεθεί με ένοπλες εκστρατείες, δεν αισθάνονταν συμπάθεια για τη μετριοπάθεια με την οποία ήταν συνδεδεμένη η Μόσχα. Ο Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός ιδιαίτερα, θα μπορούσε να ερμηνεύσει το καταστροφικό τέλος του παιδιάστικου φοκοϊσμού-του σαν κάτι που πήγαζε από μια λαθεμένη εκτίμηση της Σοβιετικής Ένω-

σης. Αν η ΕΣΣΔ δεν ήταν «σοσιαλιμπεριαλιστική», θα βοηθούσε, και η νίκη θα γινόταν κατορθωτή! Ξάφνου, ο κύριος όγκος του Λαϊκού Απελευθερωτικού Στρατού έγινε μαοϊκός. Το γεγονός ότι θα μπορούσαν τώρα να υποστηρίζουν τον «Λαϊκό Πόλεμο», έλυσε επίσης το πρόβλημα της απουσίας των σχέσεών-τους με το προλεταριάτο.

Η Αναζήτηση Νέας Στρατηγικής

Αν τα επιχειρήματα αυτά περιορίζονταν σε μερικούς κρατουμένους, στα γενικά πλαίσια μιας σοβαρής επανεκτίμησης και για αρκετό καιρό, ώστε να μάθουν τι έκανε στην πραγματικότητα σε διεθνές επίπεδο η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας, τότε θα γίνονταν μικρή ζημιά. Αλλά δεν έγινε αυτό. Το 1974 δόθηκε αμνηστεία και οι αγωνιστές βρέθηκαν απελευθερωμένοι σε μια κατάσταση, όπου οι μάζες της νεολαίας που ακολουθούσαν την αριστερά είχαν αναπτυχθεί σε τεράστιο βαθμό, παρά την καταστολή της δράσης-τους. Υποχρεωμένη ξαφνικά να επανέλθει στη ζωή, η αριστερά μεταλλάχθηκε σε μια άγρια ποικιλία ομάδων και σεχτών, πολύ πιο διεσπαρμένων και περίπλοκων απ' όσο στη δεκαετία του '60, και παραδόθηκε σ' ένα μανιώδες *κυνήγι στρατηγικής* με παράλογα συχνά αποτελέσματα. Με την περίπλοκη επανάληψη του τρόπου με τον οποίο υιοθετήθηκε ο «φοκοϊσμός», «καθολικές» θεωρίες ή δανεισμένες κατευθύνσεις από διαφορετικά σοσιαλιστικά κράτη ενσωματώθηκαν χοντρικά στα τουρκικά πλαίσια. Μια από τις καθοριστικές αιτίες της δαπανηρής αυτής και πνευματικά εξαντλητικής διαδικασίας, ήταν η κενότητα της διαμάχης στη δεκαετία του '60. Τότε, ένας ξένος παρατηρητής θα μπορούσε να σκεφτεί ότι ολόκληρη η αριστερά είχε εμπλακεί σε μια συζήτηση για την ιστορική παρουσία του φεουδα-

λισμού στην Τουρκία. Στην πραγματικότητα, τα επιχειρήματα ήταν φορμαλιστικά και πρωθύστερα, και συνάμα οι παρερμηνείες και αντιστροφές του σχολαστικισμούτης διακωμωδούσε την ιδέα ότι η θεωρία ήταν η βάση της πρακτικής. Οι αγωνιστές υπερσιτίστηκαν με ιστορική ανάλυση, μη έχοντας συνάμα καμιά παράδοση επαληθευμένης πολιτικής θεωρίας για να στηριχθούν. Ξαναρίχθηκαν έτσι στη δράση μετά από τη φυλακή εν μέσω μιας τεράστιας σύγχυσης ιδεών. Ιδιαίτερα, δεν υπήρχε καμιά μαρξιστική ανάλυση της τουρκικής ζωής ή πολιτικής, που να προσέγγιζε τη χώρα από την άποψη των μαζών. Ακόμη κι αυτή η διατύπωση οφείλεται κατά πολύ σε κείνες τις διαμάχες. Η ιστορική ταξική εμπειρία των τούρκων εργατών και αγροτών παρουσίαζε τεράστια ποικιλία. Αλλά οι σοσιαλιστές ήταν αποφασισμένοι να την αλλάξουν, πριν γνωρίσουν πραγματικά ποια ήταν.

Καθόλου δεν χρησίμευσε ως αντιστάθμισμα ότι ο στρατός ήταν εξίσου ανόητος. Το πραξικόπημα του Μάρτη του 1971 είχε την έννοια να σώσει την «πατρίδα». Μια τέτοια γενναιοδωρία δεν χρειαζόταν, και κάπως παράλογα, οι στρατιωτικοί αντικατέστησαν τον Ντεμιρέλ από μια τεχνοκρατική «κυβέρνηση εγκεφάλων» μηστρατιωτικών υπό τον Ερίμ. Αντί να ενοποιήσει μια νέα λαϊκή συναίνεση εναντίον της αριστεράς, η στρατιωτική καταστολή το 1971 δεν πέτυχε παρά μόνο να δημιουργήσει αντίσταση σ' όλα τα επίπεδα της τουρκικής κοινωνίας. Για παράδειγμα, σε μια προσπάθεια να ελέγξουν τις τιμές του κρέατος, οι στρατιωτικοί συνελάμβαναν τους χασάπηδες· για ν' αποκαταστήσουν μιαν επίφαση τάξης κούρευαν τους χίπις και έκλειναν τα δημοφιλή καφενεία. Στο μεταξύ, η στρατιωτική επέμβαση οδηγούσε στην πόλωση το Δημοκρατικό Λαϊκό Κόμμα. Ο Ινονού ο διάδοχος του Ατατούρκ και ο πολιτικός που εισήγαγε τη δημοκρατία στην Τουρκία το 1946, εξακολουθούσε να

'ναι επικεφαλής του ΔΛΚ και δέχθηκε ευνοϊκά το ρόλο των στρατιωτικών. Ο Ετσεβίτ όμως όχι. Αυτός είχε εισάγει τη νομοθεσία μετά το πραξικόπημα του 1960 που επέτρεπε στους εργάτες ν' απεργούν, και τώρα έγινε ο πιο θορυβώδης αντίπαλος των κυβερνήσεων που διόριζε ο στρατός. Με αξιοζήλευτη στρατηγική ενόραση, προσπάθησε να ανανεώσει τη βάση του ΔΛΚ διοχετεύοντας τη νέα εργατική αγωνιστικότητα, που αποκαλύφθηκε με τη διαδήλωση της 16ης Ιούνη, και την οποία η άκρα αριστερά είχε τόσο τραγικά αγνοήσει. Παρουσιαζόμενος ως η «ελπίδα του λαού», αμφισβήτησε τον Ινονού, και προς γενική έκπληξη, υποχρέωσε τον γηραιό πολιτικό να απομακρυνθεί από το πηδάλιο του ΔΛΚ. Αυτό σήμαινε πως και τα δύο κύρια κόμματα της Τουρκίας αντιτίθενταν τώρα στη συνεχιζόμενη πολιτική επικράτηση των στρατιωτικών, και όταν ο στρατηγός Γκουρλέρ αποπειράθηκε να γίνει Πρόεδρος, τόσο ο Ετσεβίτ όσο και ο Ντεμιρέλ ένωσαν τις ψήφους-τους στην Εθνοσυνέλευση για να τον παρεμποδίσουν. Ως αποτέλεσμα, έγιναν νέες εκλογές, το ΔΛΚ έγινε το μεγαλύτερο κόμμα (μολονότι μοιραία του έλειπε η απόλυτη πλειοψηφία) και ο Ετσεβίτ ανέλαβε ως πρωθυπουργός σε συνεργασία με το Κόμμα Εθνικής Σωτηρίας.

Η Ανάδυση της Φασιστικής Απειλής

Αμέσως, το καίριο ζήτημα ήταν η αμνηστεία για τους αγωνιστές που φυλακίστηκαν στη διάρκεια της στρατιωτικής μεσοβασιλείας. Προηγούμενα, οι μερικές χιλιάδες ανταρτών κρατούσαν τη χώρα στην κάννη των όπλων, και τώρα η ελευθερία-τους έγινε ουσιαστική, όχι εξαιτίας κάποιας παραχώρησης στις πεποιθήσεις-τους, αλλά επειδή το ζήτημα της αμνηστείας έφτασε να συμβολίζει την επάνοδο στη δημοκρατία και τα πολιτικά δικαιώματα. Ο Ετσεβίτ επέμενε στην απελευθέρωση και ένα τμήμα του Κόμματος Σωτηρίας ψήφισε εναντίον, αλλά η συμβιβαστική νομοθεσία που προέκυψε, με την οποία ορισμένοι θ' απελευθερώνονταν και άλλοι όχι, πήγε στο συνταγματικό δικαστήριο, που τη βρήκε ότι ευνοοούσε τις διακρίσεις και διέταξε την πλήρη απελευθέρωση εκείνων που ήταν ακόμη φυλακισμένοι για πολιτικούς λόγους. Όταν βγήκαν έξω, βρήκαν πολύ μεγαλύτερη υποστήριξη και συμπάθεια για την υπόθεσή-τους απ' όσο πριν φυλακιστούν. Όμως, δυσοίωνα, η νέα διάθεση αγωνιστικότητας στις αρχές της δεκαετίας του '70 δεν μονοπωλήθηκε από την αριστερά. Η ανάγκη του Ετσεβίτ να συμμαχήσει με το Κόμμα Εθνικής Σωτηρίας ήταν ενδεικτική ως προς την πλευρά αυτή. Όχι μόνο αυτοί οι ισλαμικοί παραδοσιοκράτες είχαν σημαντικά κοινοβουλευτικά και λαϊκά οφέλη, αλλά επίσης και το φασιστικό

Κόμμα της Εθνικής Δράσης. Ήταν η θεαματική ανάπτυξη της παραστρατιωτικής πρόκλησης από την άκρα δεξιά που θα εξανάγκαζε τελικά την επαναστατική αριστερά σ' έναν δεύτερο κύκλο ένοπλης πάλης.

Το 1974, αμέσως μετά την αμνηστεία, η ελληνική χούντα αποπειράθηκε να προσαρτήσει την Κύπρο και όταν η βρετανική κυβέρνηση των Εργατικών αρνήθηκε να επέμβει, ο τουρκικός στρατός εισέβαλε με τις διαταγές του Ετσεβίτ. Ο «ήρωας του λαού» έγινε και εθνικός ήρωας. Στο σύνολό-της, η αριστερά συμπεριφέρθηκε αξιέπαινα και απέκρουσε τους σωβινιστικούς πανηγυρισμούς της στρατιωτικής επιτυχίας. Στην κυβέρνηση ωστόσο, ο Ερμπακάν, επικεφαλής του Κόμματος Εθνικής Σωτηρίας, προσπάθησε να πάρει το μερίδιό-του από τη δόξα, και ο Ετσεβίτ αισθανόταν να περιορίζεται ολοένα και περισσότερο από τον συνασπισμό-του. Έκανε τότε ένα αποφασιστικό λάθος. Θεωρώντας δεδομένο ότι η φήμη-του θα του επέτρεπε τώρα να θριαμβεύσει, προσπάθησε να κυβερνήσει μόνος με τη βοήθεια προκήρυξης εκλογών, που ασφαλώς θα τον έφερναν στην εξουσία με απόλυτη πλειοψηφία την εποχή εκείνη. Ωστόσο, το Σύνταγμα απαγόρευε την προκήρυξη πρόωρων εκλογών χωρίς την απόλυτη ψηφοφορία της Εθνοσυνέλευσης. Η «δημοκρατική» αυτή επινόηση έγινε μπούμεραγκ: στέρησε από τον Ετσεβίτ την εξουσία να διαλύσει τη Βουλή και να πάρει την εντολή να κυβερνήσει μόνος-του. Μήτε ο Ντεμιρέλ μήτε τα μικρότερα κόμματα θα ψήφιζαν για τον εαυτό-τους να βρεθούν εκτός Βουλής, και αρνήθηκαν να υποστηρίξουν τις εκλογές. Απεναντίας, κάτω από την επιδέξια καθοδήγηση του Ντεμιρέλ, πήρε την εξουσία ένας δεξιός συνασπισμός του Κόμματος Δικαιοσύνης, Δράσης και Σωτηρίας.

Το πλήγμα για την Τουρκία, ήταν καταστροφικό και θ' αποδειχθεί διαρκές. Η δεξιά δεν πήρε απλώς την

εξουσία, λεηλάτησε το κράτος. Οι θέσεις στη γραφειοκρατία μοιράστηκαν, ενώ η οικονομία έπεσε σε κατάσταση πληθωρισμού από ένα ψευδομπούμ χρηματοδοτημένο με τεράστιο και ανεύθυνο εξωτερικό δανεισμό. Εκείνοι που κυρίως κέρδισαν από την επίσημη αυτή πειρατέία ήταν οι φασίστες, που οι «Κομμάντος Γκρίζοι Λύκοι» τους απέκτησαν τώρα κρατική προστασία και επίσημη αργομισθία. Η συνέπεια ήταν μια βίαιη πόλωση ανάμεσα στην αριστερά και την άκρα δεξιά, με τον Ετσεβίτ αβοήθητο στην αντιπολίτευση. Το λάθος που έκανε φαινόταν ακατανόητο, αλλά τώρα είναι σαφές. Το λάθος-του τότε και στη συνέχεια ήταν να στηριχθεί στον εαυτό-του σε μια περίοδο που η Τουρκία δεν χρειαζόταν πια σωτήρα. Αν υπήρχε μια πολιτική ηγεσία που να ήταν ικανή να αντλήσει τον δυναμισμό της εργατικής μαχητικότητας, η χώρα θα μπορούσε να γλύτωνε τη δεκαετία που ακολούθησε με την ανοδική-της καμπύλη βίας και πολιτικής τρομοκρατίας. Αλλά η παρουσία των φασιστών και η ολοένα και περισσότερο αποτελεσματική τοποθέτησή-τους στο εκπαιδευτικό σύστημα, στην τοπική διοίκηση και στον στρατό, έριξε την αριστερά σε μια *κυρίαρχα αμυντική, αλλά αναγκαστικά μαχητική ένοπλη πάλη.* Κάτω από αυτές τις συνθήκες ήταν αδύνατο να απαλλαγεί από την κληρονομιά του φοκοϊσμού και να κάνει μια νέα πολιτική εκκίνηση.

III. Η Ανατομία της Αριστεράς στη δεκαετία του 1970

Η Ανεξάρτητη Αριστερά

Με εξωφρενικό αριθμό ενσαρκώσεων, ο μαοϊσμός φάνηκε να 'ναι το κυρίαρχο ρεύμα στους κόλπους της μετά την αμνηστεία αριστεράς, καθώς όχι λιγότερες από πέντε σημαντικές σέχτες αντιμάχονταν μεταξύ-τους για το τοπικό προνόμιο της Πολιτιστικής Επανάστασης. Είναι ενδεικτικό ωστόσο, ότι οι δυο μεγαλύτερες οργανώσεις της τουρκικής αριστεράς –και πρόκειται για εκείνες που ήταν στενότερα συνδεδεμένες με το αρχικό, προμαοϊκό κίνημα της ένοπλης πάλης της ΕΔΕ –απέμειναν ανεξάρτητες από τον πόλο της σινοφιλίας. Η συνεχιζόμενη ζωτικότητα του κουβανικού «μοντέλου» στις αρχές της δεκαετίας του 1970 παρεμπόδισε τη συνθηκολόγησή-τους με μια από τις δυο κύριες παραλλαγές του μαοϊσμού (δηλ. τον φορμαλιστικό ριζοσπαστισμό του Λιν Πιάο ή την πανούργα διπλοπροσωπία του Τσου Ενλάι –που και οι δυο-τους είχαν προμετωπίδα το κεφάλι του Μεγάλου Τιμονιέρη). Για τα δύο αυτά μη μαοϊκά ρεύματα, ο Μαχίρ Τσαγιάν ήταν το μυθικό πρόσωπο, και η μεγάλη πλειοψηφία των φοιτητών που 'χαν γίνει σοσιαλιστές την περίοδο της στρατιωτικής κυριαρχίας, έγιναν κάτω από τη μαγεία του μύθου-του. Μετά την αμνηστεία ωστόσο, οι οπαδοί του Τσαγιάν πέρασαν μια διπλή κρίση καθοδήγησης και στρατηγικής. Η κρίση αυτή πήγαζε από τη σχεδόν ολοκληρωτική αντίφαση ανάμεσα στις στάσεις

των δοκιμασμένων μελών, που 'χαν γίνει εχθρικά απέναντι στον αυτοχειριακό τυχοδιωκτισμό των πράξεων του Τσαγιάν, και στον απλοϊκό ενθουσιασμό των νεώτερων αγωνιστών έξω από τη φυλακή, που εξακολούθησαν να θεωρούν είδωλο τον Τσαγιάν. Μετά από μια περίοδο ταλαντώσεων και σύγχυσης, αναδύθηκαν δύο κύριες γραμμές. Ορισμένοι ηγέτες ανταποκρίθηκαν στον ενθουσιασμό της νεώτερης γενιάς κι έτσι οικειοποιήθηκαν το μεγαλύτερο μέρος του δυναμικού αυτού. Άλλοι, που επέκριναν ρητά τον Τσαγιάν, ίδρυσαν μια μικρότερη ομάδα γνωστή μέσω της εφημερίδας-της ως Kurtuluş (Απελευθέρωση).

Αμέσως μετά τη διάσπαση φάνηκε σάμπως η Kurtuluş, παρά το μικρότερο μέγεθός-της, να είχε την καλύτερη ευκαιρία να περατώσει τη θεωρητική και πρακτική ανανέωση. Καθώς οι ηγέτες-της απομακρύνθηκαν από τον τυχοδιωκτισμό του Τσαγιάν, φάνηκε να ανακαλύπτουν εκνέου μια πιο ορθόδοξη και πειθαρχημένη μαρξιστική πολιτική. Στο μεταξύ, η μεγαλύτερη ομάδα, που τελικά αποκλήθηκε Devrimci - Yöl (Επαναστατικός Δρόμος) και είχε αρχικά ασπαστεί τις διατυπώσεις του Τσαγιάν μ' έναν δογματικό τρόπο διατήρησε τη χαλαρή ομοσπονδιακή δομή που χαρακτήριζε την προγενέστερη και δύσμοιρη Dev-Genç. Παράδοξα, καθώς οι πιο υπεύθυνοι ηγέτες της Devrimci Yöl άρχισαν ν' ανταποκρίνονται στην αδυναμία εφαρμογής του πιστεύω-τους και στις σύμφυτες στη ρευστή-τους οργανωτική μορφή εντάσεις, έγιναν σταδιακά περισσότεροι ανοιχτοί στη σύγχρονη μαρξιστική σκέψη, ενώ η Kurtuluş ολοένα και περισσότερο τελμάτωνε στην ορθοδοξία και απέτυχε να στηρίξει την αρχική κριτική-της στάση. Ο σταλινισμός για παράδειγμα, μολονότι κοινός και στις δυο ομάδες, είχε μια πολύ περισσότερο δηλητηριώδη επίπτωση στην εξέλιξη της Kurtuluş, που υιοθέτησε τον λενινισμό μέσα από την

«αυθεντία» των έργων του Στάλιν. Αυτό συντέλεσε στο να γίνει η Kurtuluş ικανότερη γραφειοκρατικά, αλλά έκανε φτωχότερη την εσωτερική ζωή-της, και στην κορύφωσή-της στα τέλη της δεκαετίας του '70, η «θεωρητική» μηνιαία έκδοση της Kurtuluş πουλούσε μέχρι 12.000 αντίτυπα, ενώ η εβδομαδιαία-της είχε ίσως τη διπλή κυκλοφορία. Η δεκαπενθήμερη έκδοση της Devrimci-Yöl αντίθετα, έφτασε κάποτε να πουλάει 100.000 αντίτυπα. Επιπλέον, η δεύτερη οργάνωση (όπως έχουμε σημειώσει στην περίπτωση της περίφημης συγκέντρωσης στο Ταξίμ) μπορούσε να κινητοποιεί πολύ πιο πλατειά υποστήριξη στην Κων-πολη και είχε ένα σημαντικό οργανωτικό δίκτυο σ' ολόκληρη την Ανατολία[7].

Ωστόσο, παρά τις σημαντικές αυτές διάφορες, η Kurtuluş και η Devrimci-Yöl (μαζί με ορισμένες μικρότερες ομάδες κι έναν μεγάλο αριθμό μη οργανωμένων ατόμων) εξακολουθούσαν ν' αποτελούν την «τρίτη δύναμη» της τουρκικής αριστεράς, χωρίς αφοσίωση σε καμιά επίσημη ιδεολογία δοκιμασμένη σαν τέτοια. Ο συνολικός δυναμισμός αυτής της μεγάλης, ενεργής και sui generis αριστεράς είναι φανερός: αντιπροσώπευε το κλειδί για μια μείζονα ρήξη που θα μπορούσε, κάτω από ορισμένες συνθήκες, να οδηγήσει (κι ακόμη μπορεί) προς τη συγκρότηση ενός νέου μαζικού σοσιαλιστικού κόμματος με δημοκρατικές μορφές και να κατανοήσει τη μοναδικότητα του τουρκικού κοινωνικού σχηματισμού. Ίσως το σημαντικότερο (και δυσκολότερο) ζήτημα στο άρθρο αυτό να είναι ακριβώς γιατί η ρήξη αυτή δεν συνέβη ποτέ και γιατί οι «ανεξάρτητες» δυνάμεις της τουρκικής αριστεράς παρέμειναν παγιδευμένες στο πεδίο της σεχταριστικής πολιτικής, ανάμεσα στους μαοϊκούς από τη μια μεριά, και σε κείνους που στην Τουρκία είναι γνωστοί ως «σοβιετικοί», από την άλλη.

Οι Μαοϊκοί

Η σημαντικότερη μαοϊκή ομάδα, όπως εξηγήθηκε προηγούμενα, προέκυψε από τη διάσπαση του PDA στο κίνημα της ΕΔΕ, που έγινε κινεζόφιλη αρκετά πριν από το πραξικόπημα του 1971. Αρχικά αποκαλούμενο «πανεπιστημιακοί μαοϊκοί», το PDA διέθετε ένα ταλαντούχο πυρήνα διανοουμένων της μεσαίας τάξης και ήταν ικανό να εκδίδει μιαν ιδιαίτερα επιτυχή ημερήσια εφημερίδα, την Aydinlik. Ειδικό στη μαοϊκή επιχειρηματολογία και στην τελετουργική αυτοκριτική, το PDA μπορούσε να τα βγάλει πέρα στο βασανιστικό μονοπάτι της σινόφιλης ορθοδοξίας, ακολουθώντας τη γραμμή του Πεκίνου μέσα από τις διάφορες αιφνίδιες αλλαγές-της σε κατεύθυνση και έμφαση. Σε ορισμένο βαθμό, ο μαοϊσμός του PDA είχε επίσης κάποιο πλεονέκτημα από τον συντονισμό-του με την αντι-ρωσσική προπαγάνδα και τις εθνικιστικές παραδόσεις στην Τουρκία. Με δεδομένα την ευσυνείδητη ορθοδοξία του PDA και τον πετυχημένο μαζικό τύπο, οι άλλες μαοϊκές σέχτες έπρεπε να τον αμφισβητήσουν σε άλλο πεδίο. Ο πολιτικός ανταγωνισμός στην Τουρκία μερικές φορές μοιάζει με αθλητικό· ο μόνος τρόπος για να αιφνιδιάσει κανείς μια άλλη ομάδα είναι να πάρει διαφορετικό μονοπάτι, και η αδυναμία της Aydinlik ήταν η «αγωνιστικότητα». Μετά από το στρατιωτικό πραξικόπημα, άλλοι μαοϊκοί αποπειράθηκαν να υπερφαλαγγίσουν την καθοδήγηση της Aydinlik εκδίδοντας ορμητικές

και ανώριμες εκκλήσεις για λαϊκή εξέγερση. Κυκλοφορούσαν μια παράνομη εφημερίδα που προσκαλούσε τους αναγνώστες, σχεδόν με κουπόνια, να ενταχθούν στον «λαϊκό πόλεμο». Ο τόπος και ο χρόνος του «πολέμου» αυτού ήταν μάλλον ασαφής· ωστόσο, ανάμεσα σε ορισμένους αγρότες και στις κουρδικές περιοχές η έκκληση πάρθηκε στα σοβαρά. Ένας αγωνιστής σκέφθηκε πως είχε αρκετά πυρομαχικά για να μεταδώσει τον σπινθήρα, και αυτό ήταν η απαρχή του ΤΙΚΚΟ ή ΤΚΚ-ΜΛ, μια στενοκέφαλη ομάδα που θεωρεί σπουδαία τη «σθεναρότητά»-της. Στο μεταξύ, μια άλλη μαοϊκή ομάδα που ανταγωνίζονταν την Aydinlik με το να είναι μια μαχητική, είναι η ΗΚ, η ομάδα της Λαϊκής Απελευθέρωσης, που προκάλεσε την πρωτομαγιάτικη καταστροφή στην Πλατεία Ταξίμ, που περιγράφηκε στις αρχές του άρθρου. Μεταστραμμένη στον «μαοϊσμό» μετά από την αμνηστεία και αντιπροσωπεύοντας τον κύριο όγκο του ανταρτικού κινήματος του Απελευθερωτικού Στρατού, η ΗΚ έγινε πρόσκαιρα η μεγαλύτερη από τις φιλικές προς το Πεκίνο ομάδες. Ωστόσο, το βρήκε πολύ άχαρο και απεχθές να ακολουθεί την κινέζικη ηγεσία που υποστήριζε τον Πινοσέτ, τον Χόλντεν Ρομπέρτο κλπ. Όμως, όταν προσπάθησε να παρακάμψει τόσο στενάχωρα ζητήματα, δέχθηκε την επίθεση της Aydinlik για το ότι δεν ήταν συνεπής στο μαοϊσμό. Έτσι, ανακουφίστηκε όταν η ρήξη με την Αλβανία της επέτρεψε ν' ακολουθήσει τον Χότζα και να εγκαταλείψει την επίσημη κινέζικη πολιτική. Ο μαοϊσμός ήταν ένα αταίριαστο κοστούμι για τους αγωνιστές της Λαϊκής Απελευθέρωσης και ταίριαζε καλύτερα στη λιγότερο επαναστατική Aydinlik και στη σωρεία των μικρότερων μαοϊκών ομαδούλων. Η ίδια η Aydinlik διατήρησε την επιρροή εξαιτίας της διαίσθησης με την οποία εκδιδόταν η εφημερίδα, επιτρέποντάς-της να σημειώνει ορισμένες αξιοσημείωτες δημοσιογραφικές επιτυχίες.

Οι «Σοβιετικοί»

Η ανάπτυξη των φιλοσοβιετικών αισθημάτων στην τουρκική νέα αριστερά συνέβη μετά από την κορύφωση του μαοϊσμού το 1974-75 και αντανακλούσε την ογκούμενη απογοήτευση για τη δεξιά στροφή της κινέζικης εξωτερικής πολιτικής. Οι μαοϊκοί είχαν φέρει, με τον δικό-τους χοντροκομμένο τρόπο, το ζήτημα του διεθνισμού στην πρώτη γραμμή, αλλά με την ολοένα και μεγαλύτερη ασύστολη υποστήριξη του Πεκίνου στον Πινοσέτ και τον Σάχη, πολλοί αγωνιστές άρχισαν να συμπαθούν τη φαινομενικά περισσότερο προοδευτική διεθνή στάση της ΕΣΣΔ. Η απομάκρυνση αυτή από τον μαοϊσμό επέτρεψε στο παλιό ΤΚΚ να γίνει σημαντικό κόμμα στην Τουρκία για πρώτη φορά, αλλά χωρίς να του επιτρέψει να διεκδικήσει το μονοπώλιο της φιλοσοβιετικής πολιτικής, καθώς δυο άλλες προσανατολισμένες προς τη Μόσχα ομάδες αναδύθηκαν. Το ΤΕΚ είναι το περισσότερο γνωστό απ' αυτές, πιθανώς εξαιτίας της ονομασίας-του και των ιστορικών δεσμών-του. Επανιδρύθηκε μετά από την αμνηστεία από τον Μπεΐς Μποράν, και είχε λίγους οπαδούς δίχως τίποτα το ανάλογο με την προηγούμενη εθνική παρουσία του παλιού ΤΕΚ. Στα τέλη της δεκαετίας του '70, οι εφημερίδες-τύπου είχαν μια κυκλοφορία 5.000 αντιτύπων, που το έκανε σημαντικά μικρότερο στην ακτίνα επιρροής-του από το ΤΚΚ. Το ΤΣΕΚ, το

Τουρκικό Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα, η τρίτη φιλοσοβιετική ομάδα, είχε μια περίεργη ιστορική κληρονομιά. Ο πυρήνας-του συνίσταται από οπαδούς του παλιού κομμουνιστή Χικμέτ Κιβιλσιμλί, που ήταν διάσημος για τα ογκώδη και μάλλον εξωτικά κείμενά-του, που υποστήριζαν μια μοναδικά «τουρκική σύνθεση του λενινισμού» (κάποτε ίδρυσε ακόμη και «Πατριωτικό Κόμμα»). Ο Κιβιλσιμλί διέφυγε από τη χώρα μετά το πραξικόπημα του 1971 και πέθανε εξόριστος στη Γιουγκοσλαβία. Μετά την αμνηστεία, ορισμένοι από τους οπαδούς-του ενώθηκαν με μια ομάδα υποστηρικτών του πρώην ΤΕΚ, για να δημιουργήσουν το ΤΣΕΚ.

Το 1975, ολόκληρη η ισορροπία επιρροής στους κόλπους της τουρκικής αριστεράς μετατοπίστηκε με την επιτυχή κατάληψη από το ΤΚΚ θέσεων μέσα στην DISK στο ετήσιο συνέδριό-της. Ξαφνικά, οι οπαδοί του ΤΚΚ βρέθηκαν αλεξιπτωτιστικά στην καθοδήγηση του μαχητικότερου συνδικαλιστικού κινήματος της χώρας, κάτω από τη σημαία της «Ειρήνης και της Κοινωνικής Προόδου». Η στιγμή ήταν από τις αποφασιστικότερες στην ιστορία της τουρκικής εργατικής τάξης. Η DISK είχε διατηρήσει τεράστιο κύρος στη διάρκεια του πραξικοπήματος και είχε επεκταθεί γοργά μετά από τη νίκη του Ετσεβίτ. Μετά από την ίδρυσή-της, η DISK είχε παραμείνει πρωταρχικά μια περιοχική συνομοσπονδία, συγκεντρωμένη γύρω από τη βιομηχανική ζώνη της περιοχής Κων-πολης - Μαρμαρά. Από τα μέσα της δεκαετίας του '70, ωστόσο, η δραματική επέκταση των βιομηχανικών επενδύσεων στην κεντρική Ανατολία πρόσφερε στην DISK την ευκαιρία ν' αποκτήσει εθνική επιρροή και να πετύχει μια καίρια ρήξη στον κρατικό τομέα (που κυριαρχούνταν από καιρό από την δεξιότερη συνομοσπονδία, την Turk-Is). Στο Σεϊντισεχίρ, κοντά στην Κόνια, κατασκευαζόταν ένα τεράστιο εργοστάσιο αλουμινίου, ενώ νέες διευκολύνσεις

προστίθενταν στο γιγάντιο, χρηματοδοτούμενο από τους σοβιετικούς συγκρότημα ατσαλιού στο Ισκεντερούμ. Η σημασία οργάνωσης του νέου αυτού προλεταριάτου επιπλέον, δεν ήταν απλά και μόνο η αύξηση της συνδικαλιστικής δύναμης· για τους νέους εργάτες με αγροτική προέλευση, η εγγραφή στην DISK συνεπαγόταν μια ριζική ρήξη με την παραδοσιακή πολιτική της υποταγής και εμπιστοσύνης στους πάτρονες –η DISK ξεκαθάρισε το δρόμο για την ανάμιξη στην κοσμική και σοσιαλιστική πολιτική. Έτσι, τα στελέχη του ΤΚΚ στους κόλπους της DISK βρέθηκαν αντιμέτωπα με την πρόκληση να τεθούν επικεφαλής της πλειοψηφίας της αριστεράς υποστηρίζοντας το αργό και επίπονο έργο της οργάνωσης των νέων τμημάτων της εργατικής τάξης και της σταθεροποίησης της εξουσίας της DISK σε εθνικό επίπεδο. Η ηγεσία του ΤΚΚ ωστόσο, ενδιαφερόταν περισσότερο για την εγωιστική διατήρηση της δικής-της κυριαρχίας στους κόλπους της DISK και αρνήθηκε να ενωθεί με άλλα αριστερά ρεύματα. Πράγματι, ενώθηκε με δεξιούς οργανωτές και γραφειοκράτες για να εκκαθαρίσουν τα άλλα αριστερά στοιχεία –ειδικότερα τους υποστηρικτές του ΤΕΚ στα σύνδικάτα της DISK. Ενέργησε ουσιαστικά ως πολιτική αστυνομία στους κόλπους της DISK για να παρεμποδίσει κάθε άλλη σοσιαλιστική «διείσδυση».

Το αποτέλεσμα ήταν μια τριπλή καταστροφή. *Πρώτο* και σπουδαιότερο, οι αγώνες στην Ανατολία χάθηκαν. Στην αρχή, το τεράστιο εργοστάσιο αλουμινίου κερδήθηκε, αλλά αντί να εντείνουν την διαπαιδαγώγηση των εργατών, το ΤΚΚ προσπάθησε να κερδίσει την εμπιστοσύνη-τους με «καταναλωτικά» δολώματα –ιδρύοντας υπεραγορές κλπ. Τότε κινήθηκαν οι φασίστες, σχεδόν βέβαια με την ενθάρρυνση της κυβέρνησης Ντεμιρέλ, και οι εργάτες– πολιτικά και οργανωτικά ανέτοιμοι να παλέψουν υποτάχθηκαν παθητικά. Στο μεταξύ, στο Ισκεργτε-

ρούμ το φασιστικό συνδικάτο κέρδισε το εργατικό δημοψήφισμα τελείως, και η στρατολόγηση στο συνδικάτο μεταλλεργατών της DISK (Maden Is) ξαφνικά σταμάτησε. Η *δεύτερη* συνέπεια ήταν η αποτυχία των αρχικών ενεργειών που εγκαινίασε το ΤΚΚ. Για ν' αντισταθμίσει την αποτυχία-του κάλεσε σε γενική απεργία και απεργία των εργατών του Maden-Is στον ιδιωτικό τομέα. Μια απόπειρα να εκδοθεί ημερήσια εφημερίδα της DISK υπήρξε επίσης μια δαπανηρή αποτυχία. Η *τρίτη* συνέπεια ήταν βέβαια η απομάκρυνση των άλλων σοσιαλιστών από τα συνδικάτα. Γενικά, αντί ν' αναπτύξει τον πολιτικά μη-εκλεκτικό χαρακτήρα της DISK και την δυνατότητα-της να προσελκύει τα νέα προλεταριακά στρώματα το ΤΚΚ εκμεταλλεύτηκε την DISK ως ένα πολιτικά αποκλειστικό υποκατάστατο κόμμα στην απόπειρά-του να υπερφαλαγγίσει την υπόλοιπη επαναστατική αριστερά. Το έσχατο αποτέλεσμα της συμμαχίας-του με τους δεξιούς στην DISK και η υποστήριξή-του στο ΔΛΚ (από το οποίο έλπιζε να πάρει την τελική νομιμοποίηση) ήταν η καταστροφή της δικής-του θέσης. Στο Συνέδριο της DISK το 1978, ο φιλικός προς το ΤΚΚ Πρόεδρος Τουρκλέρ καταψηφίστηκε μ' έναν αναμενόμενο τρόπο, και τα περισσότερα στελέχη του ΤΚΚ εκκαθαρίστηκαν από τους σοσιαλδημοκράτες. Η επιρροή του ΤΚΚ στην DISK έφτασε έτσι σ' ένα τέρμα, εγκαταλείποντας τη συνομοσπονδία πολύ ασθενικότερη από όσο θα έπρεπε νά ήταν, και την τουρκική αριστερά ακόμη πιο απομονωμένη από τους αποφασιστικούς τομείς –της εργατικής τάξης.

Η Φασιστική Τρομοκρατία

Από το 1973 και πέρα, ο φασισμός αναπτύχθηκε πολύ πιο γρήγορα από όσο η αριστερά. Μολονότι η αστική τάξη στην Τουρκία ήταν τελείως κατακερματισμένη, η φασιστική δεξιά κάτω από την ηγεσία του Τουρκές ήταν ένα ενοποιημένο κίνημα με ενιαία διοίκηση, που 'χε με επιτυχία συνδυάσει τις νόμιμες με τις παράνομες μεθόδους. Είχε τα στρατόπεδά-του, τους αρχηγούς-του της αστυνομίας, τους βουλευτές-του, τους αξιωματικούς-του του στρατού, τους δολοφόνους και τους μαχαιροβγάλτες-του, και σ' ορισμένες περιοχές επίσης κάτεχε την εξουσία. Η επιβολή του στρατιωτικού νόμου σε τμήματα της χώρας κατά την πρωθυπουργία του Ετσεβίτ το 1979, συνέβαλε κάπως στην αναχαίτιση του φασιστικού κύματος, που κουβαλούσε επίσης μαζί-του τη συνηθισμένη σωρεία ανόητων σφαλμάτων. Για παράδειγμα, υπήρξε η κλασσική και πρόωρη απόπειρα ν' αναπαραχθεί η «Πορεία στη Ρώμη», εκτός από τις απαραίτητες ταχυδρομικές βόμβες που στέλνονταν σε διάφορους δημάρχους και δεν έφταναν έγκαιρα χάρη στην ανεπάρκεια του ταχυδρομικού συστήματος. Μολονότι οι προβοκάτσιες σαν κι αυτήν, προκάλεσαν πολλές ανόητες αντιδράσεις από τα στοιχεία της άκρας αριστεράς, δεν υπήρχε καμιά απολύτως συμμετρία ανάμεσα στην τρομοκρατία του φασιστικού κόμματος, που το υποστήριζε η κυβέρνηση Ντεμιρέλ

και αποσκοπούσε στην κατάληψη της εξουσίας, και στις τυχοδιωκτικές πράξεις των στοιχείων της αριστεράς, που η τρομοκρατία-τους ήταν το αποτέλεσμα των αναρίθμητων πισωγυρισμάτων και αποπροσανατολισμού μετά από το στρατιωτικό πραξικόπημα. Σε ορισμένα τμήματα της Ανατολίας επιπλέον, υπήρχε μια εξαιρετική κατάσταση, όπου οι αριστερές ομάδες έγιναν το μοναδικό οχυρό για την προστασία του λαού εναντίον των συμμοριών θανάτου του Κόμματος Εθνικής Δράσης. Στις περιοχές αυτές της σκληρότερης φασιστικής τρομοκρατίας, ήταν πρώτα απ' όλα οι αγωνιστές της Devrimci-Yöl που έπρεπε να φέρουν το κύριο βάρος της αντιφασιστικής πάλης και της τοπικής αυτοάμυνας. Σε ορισμένες πόλεις πριν από την επιβολή του στρατιωτικού νόμου, το μισό της κοινότητας ήταν κυριολεκτικά κάτω από φασιστικό έλεγχο, ενώ το άλλο μισό το υπερασπίζονταν οι επαναστάτες. Αλλά ακόμα κι όταν χωριά και τμήματα πόλεων διοικούνταν έμμεσα από τις αριστερές ομάδες, αυτές έδειξαν τη μοιραία ανικανότητά-τους νά κάνουν κάτι περισσότερο από το να επιδείξουν το στρατιωτικό-τους θάρρος. Καμιά κοινοτική μεταρρύθμιση δεν έγινε, ούτε δημιουργήθηκαν λαϊκά όργανα που θα μπορούσαν να δείξουν στους ντόπιους πώς να οργανωθούν ή να βελτιώσουν τις συνθήκες-τους. Έτσι, όταν τελικά έφτασε ο στρατός για να επιβάλει την καθολικότερη «δικαιοσύνη» του στρατιωτικού νόμου, οι κάτοικοι είπαν στους αγωνιστές, «Σας ευχαριστούμε που μας προστατέψατε, αλλά τώρα πηγαίνετε».

IV. Ο Οδυνηρός Απολογισμός

Ο Επιφανειακός Μαρξισμός

Ενώ γνώριζε τις δικές-της καταστροφικές ήττες, η τουρκική αριστερά υπέφερε και από οδυνηρές απογοητευσεις αλλού. Δέχθηκε με μοιρολόγια την καταστροφή του Αλλιέντε και των Τουπαμάρος στη Λατινική Αμερική. Έβλεπε με έκπληξη τις εξελίξεις στην Κίνα. Πανηγύρισε αρχικά με την Πορτογαλία κι έπειτα πειθάρχησε να μην την αναφέρει ξανά. Έτριξε θυμωμένα τα δόντια στους ευρωπαίους κομμουνιστές που εγκατέλειπαν τον Μάρξ και τον Λένιν. Προσπαθεί ακόμη να χωνέψει τον πόλεμο ανάμεσα στο Βιετνάμ και την Καμπότζη. Έπρεπε να περάσει από τη στοιχειώδη εκπαίδευση σε μια εποχή που οι απαιτήσεις της στιγμής ήταν συντριπτικές και πέρασε στη δράση πριν από κάθε εκπαίδευση και δίχως καθόλου να βλέπει τους «κανόνες του παιχνιδιού». Δεν είναι λοιπόν εκπληκτικό που η ανάπτυξή-της ήταν ελκώδης. Η κριτική-μου είναι σκληρή και θεωρώ προφανές ότι χρειάζεται μια σοβαρή εγχείριση. Οσοδήποτε όμως σοβαρή κι αν είναι, δεν νομίζω πως είμαι ο χειρούργος στην περίπτωση αυτή, αλλά μάλλον ο ασθενής.

Όταν άρχισε το επαναστατικό κίνημα στη δεκαετία του '60, ο μέσος αγωνιστής που προσπαθούσε να μάθει μαρξισμό, αντί να διαβάζει τους κλασσικούς, όπως το *Αντί-Ντύριγκ* ή το *Τι να Κάνουμε;* μάθαινε «διαλεκτικό υλισμό» από το εγχειρίδιο του Στάλιν και τα κείμενα του

Πόλιτζερ, ενώ ταυτόχρονα προσπαθούσε να δώσει μια λογική εξήγηση στον εαυτό-του για τη σοβιετική εισβολή στην Τσεχοσλοβακία, για τον ανερχόμενο αντισοβιετισμό στη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας και την Πολιτιστική-της Επανάσταση και για την πάλη του Τσε Γκεβάρα και άλλων λατινοαμερικανών ανταρτών ηγετών. Δεν μπορούσε να βρει καθόλου σχεδόν «ντόπια παράδοση» για να τον βοηθήσει στην αντιμετώπισή-του με τέτοια γεγονότα. Ταυτόχρονα, μολονότι υπήρχαν πολλά να «μαθευτούν», υπήρχαν επίσης και πολλά να *γίνουν*. Η τουρκική αριστερά δεν μπορούσε παρά να περάσει μέσα από μια στρεβλωμένη ανάπτυξη. Στον κατακερματισμό που ακολούθησε, μολονότι οι ομάδες αντιπροσώπευαν αναμφίβολα διάφορες ερμηνείες του μαρξισμού, και υπήρχε μεγάλη εχθρότητα ανάμεσά-τους, υπήρχαν φανερές ομοιότητες ανάμεσα στα στελέχη-τους: στη σκέψη, στις αξίες και τη συμπεριφορά. Κατ' αρχήν, αυτό οφειλόταν στην κοινή ταξική προέλευση: οι περισσότεροι ήταν φοιτητές από μικροαστικές οικογένειες, και έκφραζαν τις παραδόσεις του τομέα αυτού. Ο αγωνιστής εργατικής προέλευσης θα προσαρμόζονταν σύντομα στο κυρίαρχο πρότυπο, στο βαθμό που γινόταν αγωνιστής, και επομένως θα συμπεριφερόταν διαφορετικά από τους εργάτες φίλους-του. Γενικά, μια σχετικά υποχρεωτική μορφή επαναστατικής - συμβατικής συμπεριφοράς μπορούσε να παρατηρηθεί.

Ο τρόπος με τον οποίο ο μαρξισμός είχε επιτυχία ανάμεσα στους φοιτητές, ενώ δεν είχε καθόλου μέσα στην εργατική τάξη, μπορεί να εξηγηθεί από τη σχετική δύναμη και αδυναμία της κυρίαρχης ιδεολογίας. Ως πραγματική ιδεολογία εθνικισμού, με ισχυρή έμφαση στον διαφωτισμό και την πρόοδο, ο κεμαλισμός ήταν ιδανικός για την ανερχόμενη αστική τάξη. Εξακολουθεί να 'ναι μια ενοποιητική ιδεολογία για την πλειοψηφία του λαού

–που μπουκώνεται διαρκώς μ' αυτήν– κι ένα ευλύγιστο εργαλείο για τις κυρίαρχες τάξεις που μπορούν να δικαιώνουν τόσο την καταστολή όσο και τον φιλελευθερισμό μ' αυτήν. Αλλά δεν μπορεί να ανεχθεί την κριτική ματιά εκείνων με υψηλότερο επίπεδο παιδείας, που τον ριζοσπαστισμό-τους είχε αρχικά ενθαρρύνει. Σ' αυτήν την αναμέτρηση η μαρξιστική θεωρία κέρδισε μια σχετικά εύκολη νίκη· μια νίκη που ήταν ιδιαίτερα εύκολη. Τα «περιεχόμενα σκέψεις», στην πρόσφατα μεταστραμμένη σκέψη των αγωνιστών, έχουν ίσως μεταβληθεί ριζικά. Ο μαρξισμός έγινε νέο δόγμα, περισσότερο πειστικό, αλλά παρόλαυτα ένα δόγμα που έπρεπε ν' αποστηθηθεί. Υπήρξε μ' άλλα λόγια, μια οικειοποίηση του μαρξισμού που μετασχημάτισε τη θεωρία-του σε κλειστή ιδεολογία, σε πίστη ακόμη. Θα μπορούσε κανείς να το θεωρήσει ως αναγκαίο ή αναπόφευκτο στάδιο στη διαδικασία του μετασχηματισμού–έστω και μόνο επειδή είχαν ακολουθήσει τα επόμενα στάδια. Ως τώρα οι αναγκαίες συνθήκες για να οδηγήσουν μια τέτοια διαδικασία δεν έχουν δημιουργηθεί. Θα έπρεπε να συμπεριλάβει μια πολιτική οργάνωση, που με την γκραμσιανή έννοια λειτουργεί σαν «συλλογικός διανοούμενος», ανεβάζοντας το επίπεδο της θεωρητικής συνείδησης. Στην τουρκική πνευματική ζωή, η αριστερά απολαμβάνει μια ελάχιστα αμφισβητούμενη υπεροχή. Η μεγάλη πλειοψηφία των στοχαστών, των συγγραφέων και των καλλιτεχνών είναι αριστερή, κι ένας σημαντικός αριθμός ισχυρίζεται πως είναι μαρξιστές. Μολονότι αυτό συμβάλλει στο να έχει η Τουρκία μια πολιτιστική ζωή, που θα φθονούσαν από πολλές απόψεις ακόμη κι ορισμένες πιο αναπτυγμένες κοινωνίες, υπάρχει ταυτόχρονα μια ορισμένη απόσταση ανάμεσα στους σοσιαλιστές διανοούμενους και στα σοσιαλιστικά πολιτικά κινήματα. Αυτό είναι προϊόν τόσο της απροθυμίας της διανόησης να γίνει πιο ενεργητική όσο

και της κοινής στάσης των αγωνιστών να απορρίπτουν ο,τιδήποτε φαίνεται τόσο «μαλακό» όσο η θεωρία ή η τέχνη. Η έλλειψη των οργανικών αυτών δεσμών βέβαια, συντελεί στην θεωρητική και πολιτιστική ρηχότητα των πολιτικών στελεχών.

Η Ιδεοληψία με την Εξουσία

Στην ιδιόμορφη πολιτική συγκυρία στα τέλη της δεκαετίας του '60, με την κρίση και τον ανταγωνισμό για την εξουσία ανάμεσα στις κυρίαρχες τάξεις, ήταν σχετικά εύκολο για το ρωμαλέο φοιτητικό κίνημα να βυθιστεί σε μια διαμάχη για την *ορθή στρατηγική* για την κατάληψη της εξουσίας. Στη διαμάχη αυτή το ΤΕΚ είχε -ορθα- τονίσει τη σημασία της καπιταλιστικής ανάπτυξης. Αλλά απέτυχε ν' αναπτύξει μια πειστική «επαναστατική» στρατηγική και υποτάχθηκε μπροστά στην ΕΔΕ που τόνιζε τον «υπανάπτυκτο», «τριτοκοσμικό» χαρακτήρα της Τουρκίας. Ακόμη και σ' αυτή τη διαμάχη, το ζήτημα τουλάχιστον της στρατηγικής συζητούνταν σε σχέση με τη δομή της χώρας. Μετέπειτα ωστόσο, στη δεκαετία του '70, το ζήτημα της στρατηγικής προσεγγίζονταν σάμπως να έπαιρνε κανείς ένα οδηγό μαγειρικής για να ετοιμάσει ένα θαυμάσιο γεύμα –στο οποίο τόσο η δομή της χώρας όσο και οι μάζες δεν αποτελούσαν παρά μόνο απλά καρυκεύματα. Το πρόβλημα της εξουσίας έγινε ιδεοληψία. Η φετιχοποίηση της «άμεσης» εξουσίας και της «ολοκληρωτικής» πάλης οδήγησε την αριστερά ολοένα και μακρύτερα από την πραγματικότητα. Δημιούργησε μια εσωστρεφή ιδιότητα μέσα στις επαναστατικές ομάδες στο σύνολό-τους. Κάθε ομάδα χρειάζεται ανάπτυξη· ο ευκολότερος δρόμος είναι να μεταστρέφει οπαδούς από άλλες

ομάδες· το λάθος και η απώλεια μιας ομάδας σημαίνει το αντίστροφο για την άλλη· καθώς κάθε ομάδα επιβαρύνεται μ' έναν ίσο αριθμό απογοητεύσεων, υπάρχει μια διαρκής κίνηση από τη μια στην άλλη, που κρατάει τον καθένα απασχολημένο και ευχαριστημένο με τα ελάσσονα κέρδη. Η καθεμιά με τον τρόπο-της, όλες οι ομάδες, από το ΤΚΚ μέχρι την Kurtuluş και την Aydinlik, είχαν εμπλακεί έτσι.

Με την πορεία, η «επαναστατική γλώσσα» μετασχηματιζόταν σε τεχνική επαγγελματική φρασεολογία. Για να κερδίσει άλλους αγωνιστές η κάθε οργάνωση έπρεπε ν' αποδείξει το δικό-της θάρρος, έναν τρόπο προορισμένο να προσελκύει αγωνιστές, που βέβαια κρατούσε μακριά τους ενδιαφερόμενους εργάτες ή αγρότες. Το ΤΚΚ δοκίμαζε «μαλακά» συνθήματα περί «προόδου», δίχως καθόλου ταξικό περιεχόμενο, αλλά αυτά φαίνονταν εκτός τόπου, και οι κομματικοί οπαδοί έπρεπε να επιδείξουν τη θέση-*τους* στην DISK, κλπ. με τ' αποτελέσματα που περιγράφηκαν. Πριν από τον στρατιωτικό νόμο, οι πολυάριθμες εφημερίδες που εκδίδονταν από τις ομάδες και τις τάσεις αποσκοπούσαν πρωταρχικά στο να σταματήσουν την απώλεια των στελεχών. Μακρυά από το να προσελκύουν νέα μέλη μιλώντας άμεσα στο εργατικό κοινό για την πραγματική κατάσταση, τα προπαγανδιστικά αυτά όργανα προκάλεσαν ελάχιστη ανησυχία στην αστική τάξη και παρέμειναν γενικά ακατανόητα.

Καθώς οι ομάδες συσπειρώνονταν γύρω από τις «θεωρίες» τους που στην πραγματικότητα λειτουργούσαν σαν εμβλήματα ή ίσως σαν κατατεθέντα σήματα, οι αγωνιστές όριζαν την ιδιαιτερότητά-τους σύμφωνα με λίγες αφηρημένες φόρμουλες, που αντιπροσώπευαν στην «τιμή» της ομάδας και ήταν έτσι αναπόφευκτα απολιθωμένες. Το γενικό αποτέλεσμα ήταν η σταδιακή μείωση της εσωτερικής δημοκρατίας αυτό, σε μια χώρα που δεν φη-

μίζεται παραδοσιακά για τις δημοκρατικές-της νόρμες. Οι ομάδες λοιπόν είναι απομονωμένες και τοποθετημένες αναπόφευκτα σε *αμυντικές* θέσεις - αμυντικές απέναντι στην αστική τάξη καθώς επίσης και απέναντι στις *άλλες* ομάδες. Η τουρκική αριστερά έχει πάψει εδώ και καιρό να μιλά μ' ένα συνεπή τρόπο για τα εθνικά προβλήματα: η κριτική ή η ανάλυση των ζητημάτων της υγείας και της ιατρικής, ή των μεταφορών και της αστικοποίησης, ή της οργάνωσης στα χωριά ή της εργοστασιακής ζωής, δεν έχει μήτε αποπειραθεί. Αντί να καταδείξουν πως υπάρχουν λογικές και προσεγγίσιμες εναλλακτικές λύσεις στα επείγοντα –και φανερά κοινωνικά– προβλήματα της καθημερινής ζωής, οι τούρκοι σοσιαλιστές προσφέρουν ογκώδεις διαμάχες για το αν η «Θεωρία των Τριών Κόσμων» είναι οπορτουνιστική ή όχι.

Ένας άλλος παράγοντας που συντέλεσε στην αναπαραγωγή του είδους αυτού της ακρωτηριασμένης πολιτικής, και στη διατήρηση επίσης της αριστεράς διαιρεμένης απέναντι στην αναπτυσσόμενη απειλή του φασισμού, υπήρξε η πανταχού παρούσα παρουσία του «χαφιέ». Είμαστε καλοπροαίρετος λαός, έχουμε επιστήμη, το προλεταριάτο είναι η επαναστατική τάξη, η αταλάντευτη πορεία της ιστορίας είναι μαζί-μας. Παρ' όλο αυτό το θαυμάσιο ενεργητικό, δεν κάναμε καμιά αξιομνημόνευτη επανάσταση. Δεν μπορεί να 'ναι μόνο ο εχθρός που μας εμποδίζει, επειδή ο καπιταλισμός είναι ετοιμοθάνατος και οι κυρίαρχες τάξεις έχουν κρίσεις. Ποιος είναι αυτός ο άγνωστος παράγοντας που φράζει το δρόμο; Δεν μπορεί παρά νά είναι μόνο ο χαφιές. Στο επαναστατικό κίνημά-μας, το αρχέτυπο αυτό του χαφιέ υπήρξε πάντοτε παρόν με τη μια ή την άλλη μορφή. Υπάρχει βέβαια ορισμένη δικαίωση για την κατηγορία σε ορισμένες περιπτώσεις, αλλά είναι η συνακόλουθη στάση που είναι ση-

μαντική. Η πεποίθηση ελαφρύνει το βάρος, και, αντίστροφα, για να 'ναι η ανακούφιση μεγαλύτερη, πρέπει τόση να είναι η δόση μίσους για τον προδότη. Όσο περισσότερο είναι ζωντανή η προκαπιταλιστική ιδεολογία, τόσο περισσότερο υπάρχει χώρος για την αναπαραγωγή των στάσεων αυτών και των μηχανισμών της σκέψης. Στο τουρκικό σοσιαλιστικό κίνημα, που είναι νέο και δίχως εμπειρία, αλλά είναι επίσης ενεργητικό και ελπιδοφόρο, που έχει θεωρηθεί ως η εναλλακτική λύση για την εξουσία (οσοδήποτε λαθεμένη η θέαση) κι έχει εξαντλήσει όλα τα μέσα και τα πρότυπα για τον σκοπό, αυτό, σήμερα, στη μισοτραγική-του κατάπληξη, τέτοιοι μηχανισμοί είναι αναγκαίοι.

Η Κεντρική Σημασία της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας

Έχω τονίσει τον παράγοντα της απειρίας. Μπορεί κανείς να προβλέψει ότι μετά από τις αναστατώσεις της δεκαετίας του '70, ορισμένα από τα προβλήματα αυτά θα επιλυθούν στη δεκαετία του '80. Γιατί η τουρκική αριστερά δε θα 'ναι πια νέα. Η διατήρηση αυτού του είδους της νεότητας μετά από μια τέτοια εμπειρία θα σημαίνει την παθολογική ανικανότητα να μεγαλώσει. Ποια θα μπορούσε να 'ναι η κατεύθυνση μιας ώριμης ανάπτυξης; Η γραμμή ανάπτυξης δεν βρίσκεται αναγκαστικά στα πλαίσια των ορθόδοξων ταξικών οργανώσεων, και δεν θα έπρεπε ασφαλώς να περιοριστεί σ' αυτά, ειδικότερα με τις συνθήκες που δημιούργησε η φασιστική έφοδος. Η μαζική πολιτική οργάνωση φαίνεται να 'χει μεγαλύτερο δυναμισμό στις τοπικές ενώσεις όλων των ειδών, από τις μεγάλες πόλεις ώς τα χωριά, όπου τα διαφορετικά συμφέροντα ενοποιούνται. Εδώ, θα μπορούσαν να χαραχτούν πιο δημοκρατικές και εξισωτικές σχέσεις που να προεικονίζουν τη μελλοντική κοινωνία. Υπάρχουν πολλά αυθόρμητα τοπικά κινήματα τα οποία οι επαναστάτες σοσιαλιστές θα έπρεπε να βοηθήσουν να συναρθρωθούν σε εθνικό επίπεδο, χωρίς τις ανεπάρκειες των κεντρικών αποφάσεων που υπονομεύουν τη δημοκρατία στο επίπεδο της βάσης. Ένα πρόγραμμα είναι πρωταρχικής σημασίας στο βαθμό που αρχές-του δράσης μπορούν να ριζώ-

σουν στη δραστηριότητα που η ίδια στηρίζεται στις πραγματικές συνθήκες και δεν επιβάλλεται. Θα χρειαστεί όσο το δυνατό περισσότερη ενότητα, με τη δημοκρατία απόλυτα αναγκαία συνθήκη-της, μια και αυτοί που «ενώνονται» θα συγκεντρωθούν προερχόμενοι με διαφορετικές ιστορίες. Δεν μπορεί να υπάρξει καμιά δημοκρατική και ενεργητική ενότητα που να στηρίζεται στη «διάλυση» της αισθητής εγκυρότητας της επαναστατικής εμπειρίας των άλλων. Ανάλογα, οι συγκεκριμένοι στόχοι μπορεί να διευκρινιστούν μόνο με δημοκρατικές διαδικασίες, στις οποίες τα στελέχη θα έχουν πολλά να μάθουν από τους εργάτες και τους αγρότες, τις νοικοκυρές και τους ειδικούς. Το να περιορίζει κανείς τον μαρξισμό σε μια θεωρία ένοπλης πάλης είναι να τον μετατρέπεις σε μια θεωρία θανάτου. Για να τον κατανοήσουν ως θεωρία ζωής παρά σαν λόγο τολμηρής αντίστασης, οι σοσιαλιστές στην Τουρκία θα πρέπει να υποταχθούν στη δημιουργική δύναμη εκείνων που αισιοδοξούν να καθοδηγήσουν.

Υπάρχουν λίγες οργανώσεις στην Τουρκία, κομμουνιστές, μαοϊκοί ή ανεξάρτητοι που δεν θα προσφέραν ανειλικρινείς υποσχέσεις στη δημοκρατία. Πράγματι θα της αποδώσουν τη σημασία-της: ό,τι χρειάζεται είναι η δημοκρατία-*τους*. Εκείνο που πραγματικά είναι αναγκαίο, είναι ένας μάλλον βαθύς μετασχηματισμός. Ο κατακερματισμός της τουρκικής αριστεράς στο σύνολότης, συμπεριλαμβανομένων πολλών στο ΔΛΚ πηγάζει ενμέρει από μια κοινή παρανόηση. Όταν διάφορα κόμματα αποδέχονται όλα-τους μια υπόθεση που είναι η ίδια λαθεμένη, οι επακόλουθες διαφωνίες-τους γίνονται ασυμβίβαστες. Πρόκειται για παλιό νόμο. Ο καθένας βλέπει στον άλλο τη σφαλερότητα *αυτής* της λύσης, και στρατεύεται στην «ορθότητα» της δικής-του. Αλλά, καθώς η υπόθεση είναι λαθεμένη, δεν μπορεί να υπάρξει

«ορθή» λύση. Μια απόφαση είναι δυνατή μόνο αν οι όροι της συζήτησης μετασχηματίζονται. Είναι ως προς αυτή την άποψη που η έμφαση στη δημοκρατία αμφισβητεί τα γενικά χαρακτηριστικά της τουρκικής αριστεράς.

Γιατί, εκείνο που όλοι οι τούρκοι σοσιαλιστές εξακολουθούν να έχουν από κοινού είναι η πεποίθηση ότι πρέπει ν' αναζητήσουν μιαν «ανατολική» λύση για τα προβλήματα της χώρας. Αυτό ισχύει για τον Ετσεβίτ, τον «σωτήρα του κράτους», που παρά την πιο προοδευτική πολιτική-του είναι λιγότερο ικανός να ακολουθήσει πολυμορφική πολιτική από τον Ντεμιρέλ, που ως προς αυτή την πλευρά είναι η πιο «προωθημένη» μορφή. Η απόπειρα του Ετσεβίτ να δημιουργήσει έναν «λαϊκό τομέα» της οικονομίας όταν ανέλαβε εκ νέου το 1978, ήταν χαρακτηριστική ενός *κρατισμού* προορισμένου να βγάλει τις «μάζες» από την καθυστέρησή-τους από τα πάνω. Η ίδια προοπτική να οδηγήσουν την Τουρκία να «προλάβει» και να πετύχει την «ανεξαρτησία» της μπορεί να ιδωθεί σ' όλες τις άλλες σοσιαλιστικές ομάδες. Η προσκόληση των καλύτερων και περισσότερο ανοιχτών «ανεξαρτήτων» –της Dev-yöl και Kurtuluş– στις παραδόσεις του παρελθόντος-τους της «ένοπλης πάλης», σε μια μισοσταλινική εκδοχή του λενινισμού και στη μιλιταριστική επίλυση στο πρόβλημα του φασισμού, θυμίζει καθαρά μιαν «ανατολική» λύση. Το ίδιο βέβαια κάνουν και τα συνθήματα και η «ανάλυση των μαοϊκών ομάδων. Το ΤΚΚ και οι –«φιλοσοβιετικοί» σύμμαχοί-τους δεν είναι εμφανώς «ευρωκομμουνιστές» στον προσανατολισμό-τους, και η «αναπτυγμένη δημοκρατία»-τους είναι προφανώς πιο καθυστερημένη από εκείνη που πρόσφερε η τουρκική αστική τάξη τη δεκαετία του 1970. Κι αυτό όχι για να υπαινιχθούμε πως χρειάζεται ένας «τουρκοκομμουνισμός», που θα επιδιώξει να ανακαλύψει ένα ισοδύναμο του «ιστορικού συμβιβασμού» του Μπερλινγκουέρ

με τη Χριστιανοδημοκρατία. Απεναντίας, η αριστερά έχει ήδη γνωρίσει ακριβώς μια τέτοια στρατηγική στον αριστερό κεμαλισμό, στο ότι αυτός είχε μιαν ανάλογη ταύτιση με τις παραδεκτές μορφές της κρατικής εξουσίας.

Το παράδοξο που πρέπει οι μαρξιστές ν' αφομοιώσουν είναι ότι, μολονότι η Τουρκία είναι μια σχετικά καθυστερημένη χώρα οικονομικά (είχε το κατά κεφαλή ΑΕΠ της Αλγερίας και του Μεξικό το 1977) και κοινωνικά (το ποσοστό αναλφαβητισμού ενηλίκων ανερχόταν στο 40% το 1975), ήταν σχετικά *αναπτυγμένη* πολιτικά. Παρά τις στρατιωτικές παρεμβάσεις, έχει γνωρίσει το δικομματικό σύστημα, στο οποίο οι εναντιούμενοι ηγέτες εναλλάσονταν αρκετές φορές στην εξουσία, μετά από τη λαϊκή εντολή κάτι που δεν έχει ποτέ συμβεί για παράδειγμα στην Ιαπωνία. Η ανισομέρεια αυτή προέκυψε από το γεγονός ότι η χώρα δεν αποικιοποιήθηκε ποτέ άμεσα και είχε διατηρήσει την κυριαρχία-της· στον ιδιαίτερο συνδυασμό-της «Δύσης» και «Ανατολής». Ο πρώιμος εθνικισμός του Ατατούρκ που εκθρόνισε τον σουλτάνο, αποτελούσε συνάμα μια εκσυγχρονιστική και μη-λαϊκή κινητοποίηση. Το συνολικό πρόβλημα της συναίνεσης στην Τουρκία, σε μια διαδικασία βίαιου οικονομικού μετασχηματισμού, έχει έτσι γίνει οξύτατα δύσκολο για την άρχουσα τάξη, που ταυτόχρονα γνωρίζει τα οφέλη του συνταγματικού δικαίου.

Η στρατιωτική επέμβαση έχει τώρα δημιουργήσει μια νέα κατάσταση τόσο για την αριστερά όσο και για τη δεξιά. Σε άμεσους όρους, το Κόμμα Εθνικής Δράσης βρίσκεται σε λιγότερο πλεονεκτική θέση, ενώ η αριστερά φέρει το βάρος μιας βίαιης καταστολής. Είναι όμως ελπιδοφόρο ότι η αριστερά έχει τουλάχιστον διδαχτεί ορισμένα από τα πικρότερα μαθήματα των πρόσφατων χρόνων και αφοσιώνεται, μ' έναν πιο ενοποιημένο και νη-

φάλιο τρόπο, στο καθήκον οικοδόμησης της σοσιαλιστικής αντίστασης με πραγματικές ρίζες μέσα στους καταπιεσμένους και εκμεταλλευόμενους. Οι αντιθέσεις της τουρκικής αστικής τάξης δεν έχουν επιλυθεί από τους στρατιωτικούς, και η στρατιωτική κυριαρχία, οσοδήποτε απεριόριστη, δεν θα μπορέσει να καταστείλει τον δυναμισμό της οργάνωσης της εργατικής τάξης.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Βλ. Çağlar Keyder, «The Political Economy of Turkish Democracy», NLR 115, Μάης - Ιούνιος 1979, σελ. 11-16, 40· F. Frey, The Turkish Political Elite, Cambridge (USA) 1965.
2. Παρατίθεται στου E. H. Carr, The Bolshevik Revolution, 1917-23, Τομ. 3, Penguin Edition, Λονδίνο 1977, σελ. 479.
3. Keyder, σελ. 19.
4. Η Turk-Is ιδρύθηκε αρχικά με επιχορηγία του American Institute of free Labor Development (AFILD) ως τμήμα της παγκόσμιας σταυροφορίας για την ίδρυση φιλοαμερικάνικων, αντικομμουνιστικών συνδικαλιστικών συνομοσπονδιών, ως οχυρά του Ψυχρού Πολέμου.
5. Στην πορεία της δεκαετίας του '60 μόνο, ο πληθυσμός αυξήθηκε από 27 σε 35 εκατ., με τον αστικό πληθυσμό από 9 σε 14 εκατ. Παρά τη δραματική αυτή αύξηση της αστικοποίησης, η δημογραφική πίεση στα χωριά ενισχύθηκε απο δύο εκατ. κατοίκους. Για στοιχεία σχετικά με το μέγεθος των συνδικάτων, το μέγεθος του φοιτητικού πληθυσμού και άλλα πολιτικο-δημογραφικά στοιχεία βλ. Jacob Landau, Radical Politics in Modern Turkey, Leiden 1974.
6. Ο Regis Debray έγραφε: «Κάτω από ορισμένες συνθήκες, το πολιτικό και το στρατιωτικό δεν ξεχωρίζονται αλλά αποτελούν ένα οργανικό σύνολο... Το πρωτοπόρο κόμμα μπορεί να υπάρχει με τη μορφή του ίδιου του αντάρτικου φόκο. Η ανταρτική δύναμη είναι το κόμμα σε εμβρυακή μορφή. Αυτή είναι η καταπληκτική καινοτομία που εισήγαγε η κουβανική επανάσταση». (Revolution in the Revolution, Λονδίνο 1968, σελ. 120).
7. Εξαιτίας της πλατειάς –παρουσίας-της, η Devrimci-Yöl έπρεπε ν' αντιμετωπίσει τις φασιστικές επιθέσεις συχνότερα από τους αντιπάλους-της. Αυτό, και οι μεγαλύτερες σχέσεις της με τις μάζες, τείνουν να την κάνουν πιο υπεύθυνη πολιτικά, αλλά είναι ακόμη παγιδευμένη στην επίσημη-της «τσαγιανή» ιδεολογία. Ο κίνδυνος αυτού εκδηλώθη-

κε φανερά με τη διάσπαση της λεγόμενης Devrimci -Söl (Επαναστατική Αριστερά), που υπεράσπισε ανοιχτά την ιδέα του Τσαγιάν, ότι ο ρόλος μιας «ένοπλης πρωτοπορίας του λαού» θα έπρεπε να ανατρέψει την «τεχνητή ισορροπία» του τοπικού κράτους και του ιμπεριαλισμού, και να επιτρέψει έτσι την έκρηξη της υποβόσκουσας «επαναστατικής κατάστασης». Ανάμεσα στις επικρίσεις-της εναντίον Devrimci-Yöl, αρκετά περίεργα, ήταν η έκδοση απ' αυτήν εφημερίδας (επειδή αυτό είχε ρητά καταδικαστεί από τον Τσαγιάν νωρίτερα ως «οπορτουνισμός») και η άρνησή-της να εξαπολύσει σε πλήρη έκταση τρομοκρατικές επιθέσεις εναντίον του κράτους. Έτσι, μια από τις πρώτες ενέργειές-της ήταν να διεκδικήσει τη δολοφονία του Ερίμ, του πρώτου πρωθυπουργού μετά από τη 12 Μαρτίου 1971. Η ηλιθιότητά-τους ήταν φανερή στα συνθήματά-τους, όπως «Ο Θεός συγχωρεί, η Devrimci-Söl όχι» ή «Αστυνομικοί! Προσοχή, βρίσκεστε στη ζώνη της Devrimci-Söl».